

USAID
ВІД АМЕРИКАНСЬКОГО НАРОДУ

Активна молодь – запорука розвитку громади:

добрі практики залучення молодих людей на місцевому рівні

Авторський колектив:

Олег Овчаренко – член виконавчого комітету Фондації ПАУСІ, експерт з соціальної згуртованості та залучення громад, фасилітатор діалогів, учасник Спільноти практиків діалогу України

Євген Перевезенцев – експерт з громадської участі, місцевого розвитку та залучення молоді

Максим Бондаренко – голова Молодіжної ради при Сумській ОДА, член Правління Української асоціації молодіжних рад

Катерина Галкіна – Катерина Галкіна, кандидат політичних наук, координаторка проєктів Фондації ПАУСІ в Одеській області

Ксенія Литвишко – координаторка проєктів Фондації ПАУСІ в Кіровоградській області

Редактори:

Катерина Галкіна, кандидат політичних наук

Катерина Зезюліна, магістр політології

Костянтин Плоский, кандидат наук з державного управління

© МГО «Фондація польсько-української співпраці ПАУСІ», 2024

Посібник є збіркою досвіду втілення проєкту «Активна молодь – запорука розвитку громади» в 6 громадах Одеської та Кіровоградської областей. Видання презентує досвід залучення молоді на локальному рівні, пояснює теоретичні засади використання інструментів участі та описує ті зміни, які вдалося втілити молодим людям цільових громад. Посібник містить програми заходів, презентації, концепції проведення дослідження, діалогів, впровадження інструментів участі, посилання на додаткові матеріали (публікації, методичні рекомендації, інфографіку). Він має цифрову та паперову версію для більшої зручності використання. Посібник може бути використано в некомерційних цілях за умови посилання на виконавця та партнерів проєкту.

Посібник видано у межах проєкту «Активна молодь – запорука розвитку громади», який впроваджується Міжнародною громадською організацією «Фондація польсько-української співпраці ПАУСІ» за підтримки проєкту USAID «Демократичне врядування у Східній Україні», що фінансується Агентством США з міжнародного розвитку (USAID). Зміст публікації необов'язково відображає погляди Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) або Уряду Сполучених Штатів.

ЗМІСТ

Вступ	5
Розділ 1. Школа Активної Молоді – навчаємось та діємо	12
Розділ 2. Навчаємось на досвіді: міжнародні практики, онлайн подорожі та навчальні візити	17
Поширення добрих практик: досвід Фондації ПАУСІ.....	17
Онлайн подорожі до Польщі.....	18
Навчальні візити до молодіжних установ Кіровоградської та Одеської областей	20
Розділ 3. Почути один одного: дослідження потреб та діалог	26
Вивчення потреб молоді.....	26
Приклад переліку питань сценарію фокус-групи Проєкту	27
Діалог: як ми будували соціальні зв'язки та залучали молодь	29
Визначення діалогу.....	29
Важливі аспекти діалогу.....	29
Діалог у молодіжній сфері: як це було у нас.....	30
Як молодь може використовувати діалог?	32
Розділ 4. Робоча група – інструмент участі та втілення мрій молодих людей....	35
Структура та склад робочих груп.....	35
Переваги робочих груп для громад.....	36
Партиципативний процес: крок за кроком.....	36
Підтримка експертів.....	37
Успішні практики реалізації рішень робочих груп.....	38
Розділ 5. Молодіжні ради – «голос» молоді в громаді	44
Що таке молодіжна рада та як вона діє?.....	44
Створення молодіжних рад.....	45
Оновлення молодіжних рад	45
Перші кроки молодіжної ради.....	47
Взаємодія молодіжної ради та молодіжного центру/простору.....	48

Розділ 6. Шкільний громадський бюджет – інструмент участі учнівської молоді	54
Передумови створення та суть Шкільного громадського бюджету.....	54
Чому ж так важливо розвивати ШГБ в школах України?	55
Як запровадити Шкільний громадський бюджет у вашій школі?.....	56
Крок 1: Адвокаційна робота з органами місцевого самоврядування.....	56
Крок 2: Підготовка	57
Крок 3: Інформаційна кампанія.....	57
Крок 4: Збір пропозицій (подача проєктів)	57
Крок 5: Оцінка та відбір (аналіз проєктів)	57
Крок 6: Голосування.....	58
Крок 7: Реалізація проєктів.....	58
Крок 8: Підсумовування.....	58
Як організувати голосування в умовах воєнного стану та блекаутів	59
Переваги онлайн голосування:.....	59
Досвід впровадження ШГБ в проєкті.....	60
Міжнародний досвід впровадження Шкільного громадського бюджету	60
Досвід інших громад України	62
Замість висновків. Сторінка вдячності.....	67

Цей посібник – це спроба презентувати досвід проєкту «Активна молодь – запорука розвитку громади», під час реалізації якого команда Фундації ПАУСІ спільно з громадами-партнерами досліджували та впроваджували інструменти участі молодих людей на локальному рівні. Проєкт стартував у вересні 2023 року і мав посилити участь молоді в 6 громадах Одеської та Кіровоградської областей у відповідь на низьке залучення певних категорій молоді до життя громади.

Виклики та потенціал залучення молоді

Проблеми, які принесло повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну, не оминули жодну громаду, жодну інституцію, жодну людину в нашій країні. Наразі перед органами місцевого самоврядування є необхідність згуртувати громадян, підтримати територіальну цілісність країни та посилити безпосередню участь кожного і кожної у процесах вирішення цих проблем. Безпосереднє залучення громадян до обговорення та врахування громадської думки всіх груп населення, у тому числі вразливих, під час ухвалення рішень є основним інструментом побудови демократії в країні. Кожен громадянин та громадянка можуть зробити свій особистий внесок і докласти зусиль для зміцнення і побудови демократичної держави за допомогою інструментів громадської участі.

Однак результати недавніх досліджень молодіжної політики, проведені державними органами влади, громадськими організаціями та міжнародними донорами виявили низку викликів для участі молодих людей в ухваленні рішень на рівні громади, а саме:

- громадська та політична активність молоді залишається на низькому рівні у порівнянні з активністю інших вікових категорій громадян¹;
- громади обмежено використовують широкий спектр інструментів молодіжної участі²;
- спроможність місцевого самоврядування щодо забезпечення участі громадськості, у тому числі залучення молоді, залишається недостатньою у порівнянні з іншими сферами (наприклад, надання послуг, бюджетування)³;
- мешканці периферійних населених пунктів громад меншою мірою залучення до життя громад, порівняно з мешканцями центральних населених пунктів, та вважають, що їх думки обмежено беруться до уваги при ухваленні рішень місцевою владою.⁴

1 Становище молоді України. Репрезентативне соціологічне дослідження. *Міністерство молоді та спорту України*. URL: https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Molodizhna_polityka/stanovishche-molodi-2021.pdf (дата звернення: 16.07.2024).

2 Результати дослідження «Стан інформування і залучення жителів громад в умовах воєнного стану». *Проєкт PROSTO «Підтримка доступності послуг в Україні»*. URL: <https://prosto.in.ua/ua/novyny/novyny/rezultati-doslidzhennya-stan-informuvannya-i-zaluchennya-zhiteliv-gromad-v-umovakh-voennogo-stanu> (дата звернення: 16.07.2024).

3 Презентація. Залучення громадян в програмі DOBRE. *Громадський Простір*. URL: <https://www.prostir.ua/wp-content/uploads/2020/11/DOBRE-for-potential-RCSOs-in-3-new-oblast.pdf> (дата звернення: 16.07.2024).

4 Фундація ПАУСІ Дослідження перспективи відновлення.docx. *Google Docs*. URL: https://docs.google.com/document/d/1Shf_sCn2G63U7gVXly5v7C_VITwCsWkh/edit (дата звернення: 16.07.2024).

Молодь, як найбільш мобільна соціальна група, яка є рушієм змін у суспільстві, має відігравати більш вагомую роль у політичному та громадському житті країни. За даними дослідження⁵, проведеного Міністерством молоді та спорту у 2021 році, громадянська та політична активність молоді (14-35 років) була досить низькою порівняно з іншими віковими групами. У 2022 році рівень громадянської активності та готовності мешканців, у тому числі молоді, брати більш активну участь у житті своїх громад значно зросли. Згідно з опитуванням⁶, проведеним Програмою USAID «Підвищення активності неурядових суб'єктів та залученості населення» (ENGAGE) у 2022 році, 24% українців брали активну участь у житті своїх громад, тоді як у 2021 році відповідна кількість становила лише 7%. Крім того, за даними соціологічного дослідження, проведеного Міністерством молоді та спорту у 2023 році, понад 70% молоді хочуть брати участь у повоєнній відбудові країни.

Отже, незважаючи на перелічені вище виклики, є потужний потенціал змін: ріст активності громадян та готовність молоді долучатися до відбудови країни. Отже, зараз важливо підтримати цей процес. Ми вирішили забезпечити цю підтримку, допомігши громадам покращити залученість молодих людей до ухвалення рішень на локальному рівні та посилити співпрацю місцевої влади, громадянського суспільства та молоді через запровадження та популяризацію інструментів участі молоді.

Яка мета проєкту?

Збільшення рівня залучення та взаємодії молоді, у тому числі представників відокремлених та ізольованих груп, з органами місцевого самоврядування та громадянським суспільством у цільових громадах Одеської та Кіровоградської областей.

Які громади взяли участь у проєкті?

Доброславська, Зеленогірська, Шабівська громади Одеської області;

Онуфріївська, Кетрисанівська, Устинівська громади Кіровоградської області.

Яка цільова аудиторія проєкту?

Команда Фондації ПАУСІ системно підійшла до вирішення проблеми недостатньої залученості молодих людей та низької взаємодії молоді з органами місцевого самоврядування та громадянським суспільством. На наш погляд, причини цієї проблеми полягають не в молоді як окремій соціальній групі, а мають більш комплексний характер. Тому ми намагалися розглядати проблему ширше, залучаючи та підсилюючи всіх стейкхолдерів, щоб забезпечити більш сталий синергетичний результат.

Саме тому, для реалізації даного проєкту ми залучили такі категорії мешканців і мешканок громад:

- молоді люди віком від 14 до 35 років;
- представники/-ці органів місцевої влади, відповідальні за молодіжну політику;
- працівники освітніх, соціально-культурних закладів, творчих та спортивних гуртків, громадських організацій тощо, які працюють з молоддю.

5 Становище молоді України. Репрезентативне соціологічне дослідження. *Міністерство молоді та спорту України*. URL: https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Molodizhna_polityka/stanovishche-molodi-2021.pdf (дата звернення: 16.07.2024).

6 CEP 2022: Зростання активізму, відсіч ворогу та зміна ставлення до корупції – USAID/ENGAGE. *USAID/ENGAGE*. URL: <https://engage.org.ua/cep-2022-zrostannia-aktyvizmu-vidsich-vorohu-ta-zminavstavlennia-do-koruptsii/> (дата звернення: 17.07.2024).

Які основні заходи відбулися в рамках проєкту?

Для того, щоб повніше зрозуміти, які саме потреби мають молоді люди, які мешкають у цільових громадах, ми почали зі знайомства з громадами та їх представниками/цями, презентували ідею нашого проєкту та запросили долучитися до проведення дослідження методом **фокус груп**. Більш детально про цей метод та результати дослідження запрошуємо вас прочитати в [розділі 3](#). Втім одразу зазначимо, що дані дослідження були першим камінчиком у розбудові тих змін, що сталися в громадах згодом.

Дослідити потреби молоді – це один з перших кроків, втім не єдиний. Нам було важливо підтримати молодих людей громад, надихнути їх, допомогти здобути компетентності, необхідні для впевненого та відкритого спілкування з владою та представниками громадянського суспільства. Це стало можливим завдяки **Школі Активної Молоді** та низки тренінгів, які склали основу інтенсив-курсу для молоді громад. Познайомитися з програмою курсу та супутніми матеріалами, почитати відгуки учасників та учасниць ви можете в [розділі 1](#).

Для того, щоб ближче познайомитися з певною сферою, інколи важливо зануритися в неї на повну. Тому команда Фундації ПАУСІ зробила все можливе, щоб учасники та учасниці проєкту через **онлайн подорожі, навчальні візити та поширення добрих практик** ознайомилися з найкращими дієвими прикладами того, як участь молоді може бути забезпечено на реальних кейсах, як в Україні, так і закордоном. Почитати про ці приклади зможете і ви, відкривши [розділ 2](#).

І от здобувши громадянські компетентності та познайомившись з добрими практиками молодіжної політики, молоді люди могли більш впевнено висловлювати свої потреби, відстоювати власні інтереси та формулювати ідеї локальних ініціатив. Їм було простіше спілкуватися з представниками місцевого самоврядування та іншими стейкхолдерами громади на рівних. Такі спільні зустрічі проходили у супроводі модераторів, які допомагали сторонам почути одна одну та знайти спільну мову щодо вирішення нагальних питань громади. Зустрічі в діалоговому форматі дійсно змінили сприйняття представників і представниць наших цільових груп один/а про одного/у. Сторони дійшли згоди щодо того, що саме варто змінити в громаді та яким чином вони готові до цього долучитися. Більше про те, як організувати діалогові зустрічі, читайте в [розділі 3](#).

Які інструменти участі молоді впроваджувалися в межах проєкту?

Головними методами досягнення змін у громадах стали інструменти участі молоді. У ході дослідження, навчання та діалогових зустрічей окреслилися певні виклики та особливості молодіжної сфери, які вплинули на вибір інструментів участі в проєкті, а саме:

- стало зрозуміло, що молоді люди громади мають незначний досвід залучення до процесів ухвалення рішень. Молодіжні консультативно-дорадчі органи, які могли б з легкістю забезпечити цей механізм, у деяких громадах існували, але потребували оновлення та змін, а у деяких громадах – їх не було зовсім.
- значна частка молодих людей, що фактично мешкає в громадах та готова долучитися до різноманітних активностей – це шкільна молодь. Вони потребують додаткових спрощених механізмів участі, бажано на базі закладів середньої освіти.

- був запит на продовження комунікації з владою після успішного досвіду діалогових зустрічей, втім треба було знайти відповідний інструмент, адаптований до рівня досвіду молодих людей в громаді. Важливо, щоб з одного боку зберігся довірливий контакт та співпраця, а з іншого – інструмент участі не був обтяжений процедурами та бюрократією.

Враховавши всі ці особливості громад та цільових груп, учасники та учасниці заходів разом з експертами та експертками проєкту визначили три інструменти участі молоді для подальшого впровадження у громадах:

- **Робоча група з представників молоді, влади та інших стейкхолдерів.** Це досить неформалізований інструмент участі, який підходить для розробки певної концепції, адже передбачає залучення багатьох сторін для врахування їх потреб та бачення ситуації. Що важливо врахувати при організації роботи робочих груп та чому вони були ефективні в нашому проєкті, можете прочитати в [розділі 4](#).
- **Молодіжна рада.** Це консультативно-дорадчий орган, який напряду взаємодіє з органами місцевого самоврядування чи обласними державними адміністраціями, вивчає та лобює потреби молоді на місцевому та обласному рівнях. Більше про функції молодіжної ради, процес її створення та оновлення запрошуємо почитати в [розділі 5](#).
- **Шкільний громадський бюджет.** Це досить новий для України інструмент участі учнівської молоді, який допомагає залучати школярів та школярок до вирішення проблем громади через розробку та впровадження ними невеликих проєктів, які обираються на конкурсній основі. Як працює цей інструмент в інших країнах, які практики його впровадження вже діють в нашій країні та що врахувати, якщо ви теж хочете, щоб він працював і в вашій громаді, – читайте про це в [розділі 6](#).

Кому може бути корисним це видання?

Як бачимо, цей посібник є презентацією результатів реалізації проєкту «Активна молодь – запорука розвитку громади», який ставив собі за мету збільшення рівня залучення та взаємодії молоді з органами місцевого самоврядування та громадянським суспільством у цільових громадах Одеської та Кіровоградської областей. Видання містить, як теоретичні напрацювання експертів та експерток проєкту щодо впровадження інструментів участі молоді, так і описи результатів їх практичного застосування на локальному рівні.

Публікація може бути цікавою та корисною:

- молоді, яка хоче підвищити свій рівень знань щодо інструментів участі;
- молодіжним лідерам і лідеркам у громадах для активізації та залучення молоді;
- представникам/цям місцевої влади, молодіжним працівникам/цям для планування роботи з молоддю у громадах;
- представникам/цям громадських організаціям під час розробки проєктів спрямованих на розвиток інструментів участі.

Сподіваємося, наш досвід, теоретичне підґрунтя зібране експертами та експертками, добрі практики іноземних країн, живі відгуки учасників та учасниць проєкту, поради, алгоритми, приклади документів і багато всього іншого, що містить цей посібник, – надихнуть вас також змінювати вашу громаду на краще. Адже, молодь – це не якась далеке майбутнє, це наше теперішнє і сьогоднішня!

Посилання на корисні матеріали:

- Партиципативні процеси: планування, фасилітація і модерація заходів. Рекомендації для використання. Фондація ПАУСІ, 2019
- Теорія змін проєкту «Активна молодь – запорука розвитку громади»
- Без мешканців не вдасться. Громадські консультації як стандарт функціонування об'єднаних громад: матеріали проєкту. Фондація ПАУСІ, 2016 р.
- Молодь і партиципаторний бюджет. Фонд Поле Діалогу, Варшава, 2016 р.
- Партиципація від Фондації ПАУСІ для сталого розвитку вашого міста/громади. Фондація ПАУСІ, 2019 р.
- Формування голосу молоді у громаді: посібник для молодіжних рад. Українська асоціація молодіжних рад (УАМР), 2024 р.
- Молодіжна політика, заснована на підходах участі: навчальний посібник. Рада Європи, 2023 р.
- Переглянута Європейська хартія про участь молоді в місцевому та регіональному житті.
- Партиципація дітей і молоді: методичний посібник. Спілка DRA e. V., м. Берлін, 2020 р.
- Сценарій зустрічі-семінару, присвяченого тематиці громадського бюджету в школах. Уряд м. Лодзь, Республіка Польща, 2018. Переклад з польської Фондація ПАУСІ.

Завантажити всі ці матеріали можна за посиланням.⁷

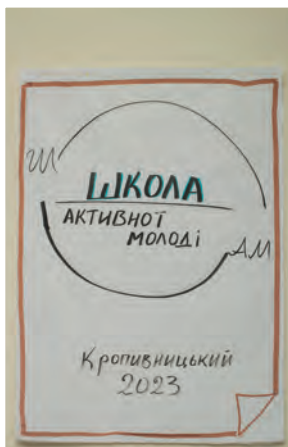

⁷ https://drive.google.com/drive/folders/1PJfXAgR3IEpYh45Y3i2Fg8VmHuxdrXGj?usp=drive_link

Випускники Школи Активної Молоді-2023 з Добраславської, Зеленогірської, Шабівської громад Одеської області та Кетрисанівської, Онufrіївської, Устинівської громад Кіровоградської області

Учасники та учасниці ШАМ-2023 генерують ідеї позитивних змін у своїх громадах

Розділ 1. Школа Активної Молоді – навчаємось та діємо

Проект «Активна молодь – запорука розвитку громади!» стартував наприкінці вересня 2023 року. Втім знаковою датою стало саме 10 жовтня 2023 року, коли відбулась перша зустріч з основними стейкхолдерами. Вона зібрала 43 представників та представниць громад Одеської та Кіровоградської областей у віртуальному просторі і була першим кроком до відкритого та конструктивного діалогу між молодими людьми, органами місцевого самоврядування та громадянським суспільством.

Розпочинаємо проєкт з надією, що зможемо разом з партнерами допомогти розкрити потенціал участі молоді у громадотворенні, підсилити всі кращі сторони нового покоління – енергію, оптимізм, творчість, допитливість та прагнення до нового».

Костянтин Плоский, заступник виконавчого директора Фондації ПАУСІ

Учасники та учасниці зустрічі мали можливість озвучити свої ідеї, обмінятися досвідом та розпочати обговорення ключових питань місцевої молодіжної політики. Важливою темою стала інтеграція та підтримка вразливих груп молоді в обох областях.

Для ефективного втілення проєкту та забезпечення активного залучення учасників і учасниць з різною освітою та досвідом ми акцентували увагу на спільному навчанні. Тому активна фаза реалізації проєкту розпочалась з **навчальної компоненти**, в межах якої було проведено 3 тренінги:

- **2-денний онлайн-тренінг з інструментів участі.** Метою тренінгу було проінформувати представників/-ць ОМС цільових громад про існуючі інструменти громадської участі, а також успішні вітчизняні та іноземні практики залучення громадян до процесів ухвалення рішень та побудови демократичного суспільства.
- **1-денний онлайн-тренінг з гендерної рівності та соціальної інклюзії (GESI).** Метою заходу було ознайомити учасників/-ць з концепціями різноманітності, рівності та інклюзивності, різниці між статтю та гендерною ідентичністю.
- **4-денний офлайн тренінг «Школа активної молоді».** Метою заходу було поглибити знання учасників/-ць з таких тем, як залучення молоді до ухвалення рішень на місцевому рівні; основи діалогу та управління конфліктами; гендерна рівність та соціальна інклюзія; інтеграція молоді для розвитку громад; лідерство, зміни та кризове управління; проведення інформаційних кампаній на рівні малих громад для молоді та інших тем на основі потреб учасників/-ць.

Зупинимось трохи детальніше на Школі активної молоді, адже цей захід відіграв значну роль як для динаміки подальшого впровадження проєкту, так і матиме вплив на досягнення довгострокових результатів вже поза проєктом.

Школа активної молоді (ШАМ) – це насичений інтенсив-курс, в якому взяло участь 38 молодих людей віком від 18 до 35 років, які проживають чи мають зв'язок з громадами-учасницями. Цей унікальний формат став для молоді з різних старостинських округів справжньою лабораторією генерування ідей позитивних змін у своїх громадах. Випускники Школи не просто отримали сертифікати про проходження

тренінгу, а здобули необхідні інструменти і знання. І разом з ними взяли на себе важливе завдання чи навіть місію – стати амбасадорами проєкту, передати ці знання молоді своїх громад, об'єднати коло однодумців та створити команди для реалізації цих згенерованих ідей на практиці.

Молодь виявила активний інтерес до різних форматів співпраці з органами місцевого самоврядування та можливостей впливу на ухвалення рішень, які стосуються молоді. Це свідчить про те, що учасники мають бажання брати активну участь у формуванні своєї громади та долучатися до прийняття важливих рішень».

Олег Овчаренко, тренер ШАМ-2023 та експерт з соціальної згуртованості та залучення громад, учасник Спільноти практиків діалогу України

Основною метою Школи було посилення лідерських навичок учасників і учасниць та розвиток їхніх ідей для реалізації позитивних змін у громадах. Молоді люди мали різний досвід і репрезентували різні за своїми характеристиками громади (розмір, кількість мешканців, віддаленість від обласних центрів, досвід участі). Це створювало унікальну динаміку для обміну думками та пошуку підходів до розв'язання існуючих проблем. Учасники отримали досвід розуміння, що таке команда, як довіряти один одному, а також розібрали інструменти лідерства і типи формування команд.

Проста, але дуже ефективна вправа на побудову партнерства – гра-модель «Червоне та Синє» (гра в якій гравці прагнуть одержати вигоду, співпрацюючи один з одним або зраджуючи і яка базується на «Дилемі в'язня» з теорії ігор), дозволила молоді прокачати комунікаційні навички, спробувати власні сили в стратегії та побудові тактик співробітництва, пропрацювати різні підходи ухвалення командних рішень. Вона дала можливість відчувати повноту емоцій при «підвищенні ставок» та зустрічі з дилемою: ризикнути та «зірвати куш» чи притримуватись домовленостей аби не втратити вже здобутого. Гра дозволила учасникам відчувати переваги стратегії «win win» та рішень, завдяки яким можливо отримати перемогу без переможених.

Все це допоможе нашій молоді сформувати власні команди і розуміти процеси які в них відбуваються. Також ми розібрали, які існують інструменти досліджень, та спробували на практиці застосувати найпростіші з них. Важливо, щоб учасники ШАМ розуміли інструменти лідерства та спробували їх застосувати на практиці. Під час школи ми розібрали, які важелі існують та як ними користуватись. Учасники усвідомлюють, що без залучення молоді до визначення конкретних потреб, дуже важко розв'язувати нагальні проблеми. Тому навички досліджень та розуміння всього спектру інструментів допоможуть їм контактувати зі своєю молоддю і допоможуть впоратись із завданнями, які постають перед ними».

Ольга Палькова-Свірчевська, експертка з інструментів партисипації та згуртування громад, тренерка ШАМ-2023

Отже, Школа Активної Молоді 2023 стала не просто навчальним заходом, а інноваційною платформою для обміну досвідом, розробки нових ідей та формування команд, готових вносити позитивні зміни у своїх громадах. Досягнути таких результатів у досить короткий строк навчання вдалось завдяки використанню сучасних

інтерактивних освітніх підходів та методів та побудові освітнього процесу за принципами неформальної освіти. Завдяки ним учасники й учасниці були активно залучені в процес; виконували практичні завдання, які відтворюють реальне життя; отримали досвід вирішення реальних проблем.

Неформальна освіта ґрунтується на декількох принципах, яких варто дотримуватися, плануючи подібні навчальні заходи. А саме, освіта має бути⁸:

- **Добровільною.** Всі учасники й учасниці добровільно навчаються і можуть в будь-який час відмовитися і зупинити цей процес без жодного тиску.
- **Доступною кожному/кожній (в ідеалі).** Можливість долучитися до процесу навчання мають мати всі охочі. При цьому процес навчання має мінімізувати будь-які фізичні, психологічні, соціальні, економічні та інші бар'єри, які обмежують участь потенційних учасників/ць.
- **Організованим процесом з освітніми цілями.** Навчальні заходи мають відповідати освітнім потребам учасників/ць, ґрунтуватись на попередньо узгодженій програмі та досягати бажаних освітніх цілей.
- **Спільною.** Учасники вчать один в одного, що допомагає не тільки краще зрозуміти матеріал, але й розвинути навички комунікації та співпраці.
- **Орієнтованою на тих, хто навчається.** Навчальна програма розробляється та адаптується відповідно до потреб тих, хто навчається та може змінюватися впродовж навчання.
- **Про навчання життєвих навичок і підготовку до активного громадянства.** Методи неформальної освіти допомагають учасникам/цям проявити себе як лідерів/ок, брати відповідальність, домовлятися та спільно виконувати завдання.
- **Заснованою на залученні як індивідуального, так і групового навчання з колективним підходом.** Багато активностей передбачають навчання в групах, де учасники працюють разом для досягнення спільної мети. Це сприяє розвитку комунікаційних та соціальних навичок, а також покращує розуміння матеріалу через обговорення та співпрацю.
- **Цілісною та орієнтованою на процес.** У неформальній освіті важливіше процес навчання, ніж оцінка, сертифікат чи диплом. Усвідомлення певних матеріалів може відбуватися навіть після завершення освітнього заходу.
- **Заснованою на досвіді й діях.** Завдання та вправи моделюють реальний досвід та допомагають учасникам/цям зробити висновки на основі його аналізу.

Відгуки учасників/ць ШАМ-2023 свідчать про те, що підходи неформальної освіти дозволяють вже за короткий час побачити особистісні зміни. Втім продовження переосмислення матеріалів та підтримка організаторів заходу після його завершення дозволяють побачити й більш глобальні зміни. Після завершення Школи випускники програми зробили наступне:

- продовжували роботу з молоддю в рамках своєї професійної діяльності, вже враховуючи знання та досвід, отримані під час навчання;
- стали активними учасниками робочих груп зі створення молодіжних просторів та долучалися до діалогових заходів у своїх громадах;

8 ТРЕНЕРСЬКИЙ ДОВІДНИК 6. «Основи навчання». 2-ге вид. Страсбург: Рада Європи, 2021. 196 с. URL: <https://rm.coe.int/006021-ukr-tkit-6-1-/1680adf1de> (дата звернення: 13.07.2024).- с. 18

- увійшли до складу ініціативних груп зі створення чи розвитку вже існуючих інструментів участі (молодіжна рада та шкільний громадський бюджет);
- створили місцеву громадську організацію «Шабівське серденько»⁹;
- долучилися до діяльності вже створених: «ВО «Тепло наших сердець»¹⁰, «Молодь Кетрисанівщини»¹¹, «ГО СК «Сайфа», «Зроби Наступний Крок»¹², «Жінки Бессарабії»¹³, «ВАТРА-2015»¹⁴ у якості волонтерів, авторів чи партнерів громадських ініціатив та проєктів;
- провели толоки в своїх громадах та спробували налагодити співпрацю з місцевим бізнесом та владою;
- взяли участь у розробці нормативно-правових актів місцевого рівня (Положення про молодіжну раду, Положення про шкільний громадський бюджет).

Ми – Онуфріївська громада. Школа Активної Молоді дала нам цінний інструмент для розвитку молодіжного руху. Тепер це не лише можливість, а й велика відповідальність повернутись і будувати щось нове в нашій громаді!»

Молодь Онуфрівщини, Кіровоградська область

Останній день Школи Активної Молоді! Дякую тренерам за знання, за чудову атмосферу, за можливість бути активною і почутою! Дякую RAUCI Foundation за можливість втілювати в життя важливі молодіжні проєкти! Це старт для нас, попереду нас чекає цікава, насичена робота у сфері молодіжної політики! Далі буде...»

Ірина, Доброславська громада, Одеська область

Дякую за навчання, знання ...і за те, що ви настільки харизматичні та цікаві, що хочеться зустрічатися з вами знову і знову. Громада чекає, а ми знаємо, що робити з вами далі. Тому, чекайте, Кетрисанівська громада, ми будемо тепер вам творити й витворяти! Але вам сподобається, будьте певні»

Дар'я, Кетрисанівська громада, Кіровоградська область

9 ГО «ШАБІВСЬКЕ Серденько». *Facebook*.
URL: <https://www.facebook.com/go.sabivs.ke.serden.ko> (дата звернення: 13.07.2024).

10 ВО «Тепло наших сердець». *Facebook*.
URL: <https://www.facebook.com/groups/1834740280222019> (дата звернення: 13.07.2024).

11 ГО «МО «Молодь Кетрисанівщини». *Facebook*.
URL: <https://www.facebook.com/share/zZtPmqfz6U93UA9q/> (дата звернення: 13.07.2024).

12 «Зроби Наступний Крок». *Facebook*.
URL: <https://www.facebook.com/nastupnii.krok> (дата звернення: 13.07.2024).

13 Громадська організація «Жінки Бессарабії». *Facebook*.
URL: <https://www.facebook.com/profile.php?id=100091436024357> (дата звернення: 13.07.2024).

14 ГО «Ватра-2015». Доброславський волонтерський центр. *Facebook*.
URL: <https://www.facebook.com/groups/370232566507501> (дата звернення: 13.07.2024).

Посилання на корисні матеріали:

- Програма та матеріали онлайн-тренінгу «Інструменти участі у громаді: можливості для молоді»
- Програма та матеріали онлайн-тренінгу «Імплементация гендерної рівності та соціальної інклюзії: переваги для громади»
- Програма та матеріали Школи Активної Молоді – ШАМ 2023

Завантажити всі ці матеріали можна за посиланням¹⁵.

¹⁵ https://drive.google.com/drive/folders/1W6zx1y6HXkxMUiShwbKjv_QTkmsO5ZLw

Розділ 2. Навчаємось на досвіді: міжнародні практики, онлайн подорожі та навчальні візити

Навчальна компонента проєкту була б неповною, якби обмежувалася виключно розвитком компетентностей учасників і учасниць без зрозумілих прикладів застосування здобутих навичок і знань. Нам було важливо створити умови для спілкування учасників між собою та організувати зустрічі з тими, хто вже почав шлях змін і є на крок попереду. Бо саме життєвий досвід, історії успіху та люди, які наважились щось змінити та досягли бажаних результатів, надихають розпочати власну ініціативу, зрушити з місця те, що так давно хотілося змінити, але бракувало впевненості та наснаги.

Успішна реалізація схожих проєктів та ініціатив надає імпульс для старту та, звісно, допомагає уникнути помилок, які зазвичай роблять початківці. Наприклад, в Зеленогірській громаді адміністрація ліцею та Управління освіти, молоді, культури та спорту зважились на впровадження інструменту Шкільний громадський бюджет саме тому, що почули схвальні відгуки про нього на одному з семінарів від своїх колег з громад, де він вже був успішно реалізований.

При плануванні заходів з обміну досвідом важливо орієнтуватися на реалії учасників та учасниць. Тобто знання та практики, які передаються, мають бути релевантними, відповідними часу та місцю застосування, такими, щоб їх було можливо використати та відтворити учасниками/цями навчальних візитів. Наприклад, досвід діяльності молодіжної ради великого міста, яка успішно функціонує вже багато років, навряд чи буде допоміжним новоствореній молодіжній раді в сільській громаді. Та й поради з адміністрування всеукраїнського молодіжного центру, звісно, можуть бути цікавими і захоплюючими. Однак чи можливо їх буде застосувати при створенні молодіжного простору в невеликому селі?

Винятком може бути вивчення міжнародного досвіду. Досвід країн з розвиненою демократією, використання сучасних підходів партисипації, новітні формати та інструменти залучення громадян до процесів формування та реалізації місцевих політик розкривають перед учасниками таких обмінів нові горизонти, розширюють стандарти мислення та сприйняття. Так, не весь отриманий досвід можливо буде з легкістю застосувати на практиці, оскільки існують значні культурні, соціальні та економічні відмінності між країнами. Однак, навіть часткове впровадження успішних методик і підходів може привнести суттєві зміни у життя українських громад, сприяти підвищенню рівня життя їхніх мешканців/ок та ефективнішому вирішенню місцевих проблем.

Поширення добрих практик: досвід Фондації ПАУСІ

Перші презентації для українських активістів та посадовців¹⁶ польського досвіду запровадження громадських бюджетів відбулися у 2014 році у межах реалізації Проєкту Фондації ПАУСІ «Бюджети за завданнями у Вінниці і Черкасах – підтримка фінансової прозорості та належного врядування в органах місцевого самоврядування України», який реалізовано за підтримки Європейського Союзу.

16 У Черкасах та Вінниці відбулися семінари «Роль громадськості у бюджетному процесі на місцевому рівні». Фондація польсько-української співпраці. URL: <https://pauci.org/news/42> (дата звернення: 13.07.2024).

А вже у 2015 році три українські міста: Черкаси, Чернігів та Полтава¹⁷ за сприяння Фондації ПАУСІ у межах Польсько-канадської програми підтримки демократії адаптували відповідні установчі документи та створили робочі органи з впровадження громадських бюджетів. Чернігівська та Черкаська міські ради у цьому ж році розпочали цикл партиципаторного бюджету, і у 2016 році вже реалізували близько 20 проєктів, ініційованих містянами.

Досвід країн західної демократії, зокрема, Польщі надихнув команду Фондації та представників/ць Конотопської міської ради на застосування інноваційного деліберативного підходу, а саме – проведення вперше в Україні громадянської панелі влітку 2024 року в рамках проєкту «Підтримка та супровід партисипативного стратегічного планування відновлення у Конотопській громаді»¹⁸.

Спираючись на попередній досвід поширення добрих практик, Фондація ПАУСІ запропонувала комбінований підхід обміну досвідом у межах Проєкту «Активна молодь – запорука розвитку громади». Через обмеження воєнного стану міжнародні навчальні візити відбулися в онлайн форматі. Представники та представниці цільових громад ознайомилися з досвідом колег з сусідньої країни завдяки **серії онлайн навчальних подорожей до молодіжних інституцій Польщі**. Для того, щоб не склалося хибне уявлення, що ефективно залучення молодих людей можливе виключно за кордоном, було також організовано **навчальні офлайн візити з вивчення досвіду залучення молоді у Кіровоградській та Одеській областях**. Учасникам і учасницям проєкту було важливо побачити на власні очі досвід сусідніх громад та заручитися їхньою партнерською підтримкою. Сподіваємося, ця співпраця допоможе посилити регіональну співпрацю в молодіжній сфері.

Онлайн подорожі до Польщі

У січні 2024 року відбулася серія онлайн-візитів до Польщі, під час яких учасники/ці з різних куточків України (представники/ці органів місцевого самоврядування, активна молодь та громадські організації) обговорювали можливості організації молодіжних просторів, молодіжних рад та співпраці громадського сектору з місцевою владою, переймали польський досвід.

Серед спікерів одного з таких візитів була Магдалена Гнип-Щогоцька, заступниця директора Бюро громадської партиципації зі справ рівного трактування і громадських консультацій в Раді міста Люблін. Спікерка наголосила, що запуск молодіжних просторів – це дослухатися до пропозицій молоді, і розповіла про власний досвід створення майданчиків, адже окрім роботи в Бюро вона координує мережу «Простори молодих» в Любліні та молодіжний центр «Hej-Peowiaków 11».

В 2023 році Люблін став європейською столицею молоді. І це призвело до накопичення великої, класної енергії. Ми завжди бачимо, які є потреби молоді в нашому місті. Однією з таких було створення місця, де могла би збиратись молодь, спільно проводити час».

Магдалена Гнип-Щогоцька, заступниця директора Бюро громадської партиципації зі справ рівного трактування і громадських консультацій в Раді міста Люблін

17 Партиципаторне бюджетування: інноваційний демократичний інструмент участі громадян. *Фондація польсько-української співпраці*. URL: <https://pauci.org/news/46> (дата звернення: 13.07.2024).

18 Підтримка та супровід партисипативного стратегічного планування відновлення у Конотопській громаді. *Фондація польсько-української співпраці*. URL: <https://pauci.org/ua/project/panelkonotor> (дата звернення: 13.07.2024).

Магдалена згадала перші кроки зі створення молодіжних центрів та просторів і розповіла, що, коли вони тільки розпочали роботу, то думали про те, як інтегрувати свій досвід у діяльність інших організацій.

Ми розуміли, що було б класно визначити стандарти молодіжних просторів і це дозволило задати якусь відправну точку для інших організацій, щоб вони знали, яким чином і з чого потрібно починати».

Магдалена Гніп-Шчоґоцка, заступниця директора Бюро громадської партиципації зі справ рівного трактування і громадських консультацій в Раді міста Люблін

Українці також відвідують простори, які створюються в Польщі, та ініціюють власні події в них. Про це розповів Міхал Ольшови, голова правління Фондації «Інститут суспільної активізації і розвитку» (Fundacja IARS¹⁹), лідер молодіжного простору «Prusa 2» в мережі «Простори молодих» в Любліні. Цього року його організація організувала міжнародний молодіжний обмін, в якому взяли участь і українці, що проживають в Польщі.

Дуже багато людей з України проживає зараз в Любліні. Відповідно в нас є вечори настільних ігор, а також ми займаємося підготовкою до Маланки. І це подобається молоді, бо це їх запит».

Міхал Ольшови, голова правління Фондації «Інститут суспільної активізації і розвитку»

Спікер наголосив, що важливим є створення таких локацій за ініціативи саме молоді, бо вважає, що примус не матиме успіху. Міхал переконаний, що, орієнтуючись на потреби, значно простіше досягти бажаного. Тимотеуш Война, заступник голови правління Фондації «Добрих справ» (Fundacja Dobrych Pomysłów²⁰) та Наталія Диях, координаторка молодіжного простору «Пункт культури» в Любліні підтримали думку Міхала та розповіли про свій досвід дослідження потреб молоді та пошуку шляхів їх забезпечення. Вони наголосили на важливості залучення молоді до процесів ухвалення рішень, створення платформ для їхньої самореалізації та підтримки ініціатив, які сприяють розвитку молодіжної спільноти. Це включає організацію освітніх заходів, розвиток лідерських якостей та надання можливостей для участі у волонтерських проєктах, що допомагає молоді краще розуміти свої потреби та ефективніше їх забезпечувати.

Перша річ, яку вам рекомендую – спитайте молодь, що потрібно і що би мало бути в цьому просторі, чого хоче молодь. Це і буде відповідь на питання – з чого почати?»

Наталія Диях, координаторка молодіжного простору «Пункт культури» в Любліні

19 Strona Główna – Fundacja «Instytut Aktywizacji i Rozwoju Społecznego». Fundacja «Instytut Aktywizacji i Rozwoju Społecznego». URL: <https://iairs.pl/> (дата звернення: 13.07.2024).

20 Fundacja Dobrych Pomysłów – Sprawdź nasze inicjatywy!. Fundacja Dobrych Pomysłów – Sprawdź nasze inicjatywy!. URL: <https://dobrychpomyslow.pl/> (дата звернення: 13.07.2024).

На завершення зустрічі польські експерти резюмували, що варто не лише проводити дозвілєві активності, які будуть подобатись учасникам, але й шукати разом з молоддю ресурси для сталого функціонування простору. Наприклад, варто брати участь у грантових конкурсах або створювати соціальний бізнес, чий прибуток стане «подушкою безпеки» для молодіжного простору.

Після проведення **першого візиту**, що стосувався питань діяльності молодіжних просторів (підпорядкованих органам місцевого самоврядування, неприбуткових організацій), було організовано ще два онлайн візити з вивчення польського досвіду. **Другий візит** відбувся 23 січня 2024 року та був присвячений організації діяльності молодіжних рад у Польщі, який презентували Кінга Вчісел, керуюча Молодіжною радою міста Люблін та Марцелі Вожняк, речник молодіжної ради міста Лодзь.

Третій навчальний візит «Співпраця неприбуткового сектору та місцевої влади: польський досвід» пройшов 29 січня 2024 року. На заході було представлено досвід співпраці неприбуткового сектору та місцевої влади на прикладі міста Люблін, зокрема досвід презентували Александра Кулик, керівниця Фондації *Sempre a Frente*²¹, Беата Ліпска, керівниця Фондації *Inside Out*²², Александра Божецька, керівниця Фондації *Strefa Dorastania*²³, Дерек Фігура, голова правління Фондації *Teatrikon*²⁴.

Навчальні візити до молодіжних установ Кіровоградської та Одеської областей

У червні 2024 року в рамках проєкту «Активна молодь – запорука розвитку громади» відбулися два навчальні візити до молодіжних установ Одеської та Кіровоградської областей, метою яких було ознайомлення учасників/ць з кращими практиками залучення молоді, в тому числі до роботи молодіжних рад і молодіжних просторів. Учасниками візитів стали активні молоді люди, представники/-ці громадських організацій, молодіжних рад та місцевого самоврядування цільових громад проєкту. Вони відвідали молодіжні установи та інституції, що працюють з молоддю, в містах Кропивницький, Олександрія, Одеса та Чорноморськ.

Основними активностями першого візиту 18-19 червня, який було організовано у партнерстві з Управлінням молоді та спорту Кіровоградської обласної державної адміністрації, стали:

- презентації про реалізацію молодіжної політики та досвід залучення молоді від Управління молоді та спорту Кіровоградської ОДА, Молодіжної ради Кіровоградщини, ГО «Слов'янський культурний центр «Задзеркалля», молодіжного центру «КОМА», ГО «Стратегія майбутнього»;
- відвідування етнографічного проєкту «Баба Єлька», молодіжного хабу «Happy Hub» та об'єкту «Закохані ліхтарі», реалізованого в рамках громадського бюджету;
- обмін досвідом роботи ініціативних груп з розробки нового положення та оновлення складу молодіжної ради м.Олександрії та представлення ініціатив молодіжного простору «Другий поверх»;
- тренінги з командної роботи, комунікації, креативності та критичного мислення.

21 Fundacja Sempre a Frente. URL: <https://sempre.org.pl/> (дата звернення: 13.07.2024).

22 Fundacja INSIDEOUT | Fundacja INSIDEOUT | URL: <https://fundacjainsideout.pl/> (дата звернення: 13.07.2024).

23 Strona główna – Fundacja Strefa Dorastania. *Fundacja Strefa Dorastania - Jesteśmy tam, gdzie nas potrzebują.* URL: <https://strefadorastania.pl/> (дата звернення: 13.07.2024).

24 Fundacja Twórczości, Edukacji i Animacji Młodzieży TEATRIKON. *Fundacja Twórczości, Edukacji i Animacji Młodzieży TEATRIKON.* URL: <https://teatrikon.pl/> (дата звернення: 13.07.2024).

Найбільш цінним був досвід представників громадських організацій із залучення коштів через громадські організації, які працюють в приміщеннях, де знаходяться молодіжні простори. У свою роботу я беру досвід роботи молодіжних представників і невеликі лайфхаки, як можна залучити молодь до заходів у громаді».

Олександр, Устинівська громада Кіровоградської області

По-перше, даний захід був організований на високому рівні, програма була насиченою та корисною. По-друге, я мала змогу познайомитися з чудовими людьми, першокласними спеціалістами, які ділились своїм досвідом. Тож мої враження лише позитивні! Найбільш корисним для мене було відвідування різних молодіжних центрів та просторів: «Кома», «Harry Hub», «Другий поверх». Мала змогу поспілкуватися з людьми, які створили та успішно розвивають ці простори для молоді. Це було надихаюче! Також дуже цікаво було відвідати етно-лабораторію «Баба Єлька» – надзвичайно крутий проєкт, який мотивує на зміни!»

Анастасія, Кетрисанівська громада Кіровоградської області

Враження перевищили всі очікування. Починаючи від теплого прийому, нових знайомств, цікавого спілкування та нового досвіду. Цікавим було послухати представників інших громад і взяти для себе цікавинки для розвитку помісної роботи з молодими людьми на своїй території. Одна із ідей, яка сподобалась, це- «мапування» карти всіх просторів громади. Звичайно, є чому навчатись, є куди розвиватись. І досвідчені люди, які очолюють певні молодіжні простори, змотивували не зупинятись!»

Валентина, Онуфріївська громада Кіровоградської області

Дуже цікавим та інтерактивним виявився навчальний візит. Сподобалося поєднання інформаційних блоків з сесіями спілкування в режимі питання-відповіді, це дало можливість для обміну досвідом. Дуже вразили всі місця, в яких змогли побувати за ці два дні. Дуже цінним було познайомитись з командами та діяльностями молодіжних просторів та молодіжних ініціатив та ідей. Цінним було послухати втілені ідеї інших молодіжних рад Кіровоградщини. Для себе ще більше зрозуміла, які потреби мають молоді люди віддалених громад, проговорили разом можливі шляхи їх вирішень та маю тепер нові зв'язки в цих громадах для побудови майбутніх співпраць».

Аміна Козин, головна спеціалістка відділу молодіжної політики та національно-патріотичного виховання управління молоді та спорту Кіровоградської ОВА

27-28 червня 2024 року відбувся другий візит, присвячений залученню молоді до активного ухвалення рішень у громадах Одеської області, під час якого учасники:

- відвідали молодіжні центри «Chodvizh», «Young» та «VibeHUB» у м.Чорноморську;
- відвідали та познайомилися з діяльністю громадської організації «Український національний центр» у м.Одеса, зокрема, з проектом «Імпульс», який спрямований на забезпечення розвитку молодіжної роботи та підготовку молоді до активної участі в суспільному житті та громадській діяльності;
- налагодили зв'язки з представницями Молодіжної ради при міському голові м.Одеса та дізнались в них про досвід та особливості її функціонування;
- отримали цінні поради, як налагодити співпрацю з місцевою владою від представниць відділів з молодіжної роботи профільних департаментів при Одеській міській раді та Одеської обласної державної адміністрації;
- взяли участь у тренінгах, іграх та дискусіях, що надихнули на нові ідеї;
- отримали практичний досвід і нові контакти для реалізації проектів у своїх громадах.

Я отримала багато практичного досвіду. Два навчальних візити перевершили мої очікування й виявилися надзвичайно корисними. Спікери надихнули нас своєю наполегливістю та вмотивованістю розвивати молодіжну політику у своїй громаді. Дякую за активну залученість кожному учаснику! Також вдячна Євгенію Попеско, який під час повітряної тривоги в укритті провів нам чудову гру «Electionville». Під час зустрічей я отримала багато контактів та ресурсів, які можна використати, організовуючи власні заходи та проекти в своїй громаді. Їх і заберу у свою роботу).»

Віолета, Доброславська громада Одеської області

Мої враження, просто так не описати... Коли ти читаєш про молодіжні центри і коли ти їх бачиш своїми очима – різні речі. Побачила дуже багато цікавого, почула багато цікавого. Сподобалися ідеї розвитку центрів: наприклад, використовуючи тематичні вечори; запрошувати спеціалістів, які навчають молодь чомусь корисному. Вразило те, що простір можна створити з самого простого – «гаража». І обладнати його так, як молоді зручно. У свою роботу забору все до останньої пропозиції, ідеї, копійочки.»

Олена, Шабівська громада Одеської області

Як ми бачимо з відгуків учасників і учасниць візитів, для них було важливо побачити на власні очі приклади реалізованих молодіжних проектів, поспілкуватися з колегами вживу, поставити їм запитання, почути про їхній позитивний досвід та складнощі, з якими вони зіткнулися. Віримо, що нові знайомства, формальне і неформальне спілкування, приємно проведений час разом, позитивні емоції – стануть підґрунтям для подальшої співпраці та тривалого партнерства в майбутньому.

Посилання на корисні матеріали:

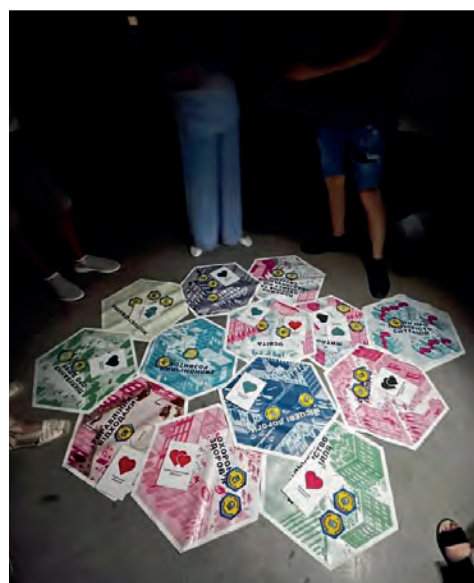
- Програми онлайн візитів в Польщу
- Програма та матеріали навчального візиту до громад Одеської області
- Програма та матеріали навчального візиту до громад Кіровоградської області

Завантажити всі ці матеріали можна за посиланням²⁵.

²⁵ <https://drive.google.com/drive/folders/1hXUft1Aa8eAUzUUFHAFvINonJz7aY3ZH>

**Обмін досвідом з колегами з м.Одеса та м.Чорноморськ
надихнув учасників та учасниць візиту на нові молодіжні
проєкти та ініціативи**

Нові знайомства з колегами з м.Кропивницький та м.Олександрії стануть підґрунтям для подальшої співпраці та тривалого партнерства в майбутньому

Розділ 3. Почути один одного: дослідження потреб та діалог

Розбудова демократичного суспільства починається з безпосереднього залучення громадян до обговорення та ухвалення рішень, враховуючи думки всіх груп населення, у тому числі незахищених. Кожен громадянин може долучитися до розбудови демократичної держави через інструменти громадської участі. Але ж в реальності широке залучення громадськості має і свої виклики: кожен має свою особисту точку зору, хоче її висловити та має бажання, щоб її було сприйнято іншою стороною.

Як же за таких умов знайти спільне рішення і не перетворити громадське обговорення на суперечку, яка не призведе ні до чого конструктивного і може лише підвищити рівень напруги в спільноті? Як при пошуку такого рішення врахувати також потреби меншості?

Вивчення потреб молоді

Досвід навчальних візитів та рекомендації міжнародних колег наголошують на важливості впровадження молодіжних проєктів, спираючись на думку і потреби молоді. Але як її, цю думку, почути?

Варто почати з дослідження проблем, з якими молоді люди стикаються в громаді, з пропозицій, що вони хотіли б покращити, що їм цікаво, а що ні. Важливо надати можливість всім висловитися і спробувати залучити ті групи молоді, з якими працюють найменше, наприклад, роми, молодь з інвалідністю, молодь з залежностями. Ініціювати таке дослідження може як орган місцевого самоврядування, комунальні установи, які надають освітні, культурні послуги для молоді, так і сама молодь (молодіжна рада, шкільний парламент чи ініціативна група активної молоді).

Існує безліч методів дослідження потреб населення (опитування, анкетування, інтерв'ю, кабінетне дослідження, спостереження, фокус-групи). У проєкті «Активна молодь – запорука розвитку громади» для дослідження проблем та інтересів молоді в цільових громадах було обрано метод фокус-групи.

Фокус-групи – це дослідження думки у невеликих групах представників певної спільноти, які беруть участь у керованому обговоренні наперед визначеної теми. Цей метод дозволяє організаторам збирати якісні дані, використовуючи групову динаміку та взаємодію учасників/ць. Залучені представники/ці можуть ділитися своїми думками, ідеями та досвідом, надаючи цінну інформацію про потреби своєї спільноти.

Цей метод потребує певних зусиль для підготовки та проведення, втім також може використовуватися в громадах і без залучення сторонніх фахівців. Основні моменти, на які треба звернути увагу при проведенні фокус-групового дослідження, це:

- **підбір учасників**

Група не має бути великою (12-15 осіб) та різноманітною. Учасники/ці мають представляти інтереси різних сторін, груп населення, у тому числі вразливих категорій та представників меншості. Слід дотримуватися гендерної рівності. Якщо у громаді є формальні чи неформальні громадські об'єднання (громадська організація, профспілка, молодіжна рада, органи самоорганізації населення), які презентують або працюють з групою, яку ми досліджуємо, то бажано також запросити й їх.

У нашому Проєкті для дослідження наявних викликів та перспектив використання інструментів громадської участі молоді у громадах-учасницях ми запрошували молодь відповідних громад віком 14-35 років, представників/-ць громадського сектору та органів місцевого самоврядування, комунальних установ, що займаються питаннями молоді та працюють з молоддю, місцевого бізнесу. Групи мали різновікову структуру (14-35 років, 35-50 років, старше 50 років), організовувався підвіз учасників з інших старостатів.

- **модерація**

Фокус-групове дослідження проводиться шляхом структурованої розмови, яка має свій часовий та тематичний регламент. Модератору потрібно слідкувати за тим, щоб предмет розмови не відходив далеко від визначеної проблематики, та повертати учасників до неї у разі потреби. Важливо також надати можливість висловитися кожному учаснику/ці, заохочувати до бесіди малоактивних та, навпаки, нагадувати про регламент багатослівним учасникам/цям.

На початку зустрічей фокус-груп, які ми проводили в межах Проєкту, модератор пропонував учасникам/цям виробити разом певні правила, яких всі будуть дотримуватися під час бесіди (час, черговість виступів, повага до думки іншого, уникнення оціночних суджень). У деяких групах учасники пропонували правило конфіденційності: учасники можуть ділитися почутим з іншими мешканцями громади, але без зазначення особистостей, а організатори будуть оприлюднювати результати дослідження в узагальненому вигляді. Такі спільно напрацьовані з учасниками правила полегшують роботу модератору та роблять атмосферу зустрічі більш довірливою та конструктивною.

- **сценарій**

Основне призначення наперед підготованого сценарію – фокусування проблеми, налаштування на конкретну тему. У той же час модератор має давати можливість спонтанним висловлюванням учасників, забезпечувати групову динаміку.

Сценарій у вузькому розумінні – це план, за яким буде рухатися модератор під час проведення заходу для досягнення поставлених завдань дослідження. Наприклад, в проєкті «Активна молодь-запорука розвитку громади» експерти мали на меті не тільки дослідити проблеми та виклики, які постають перед молоддю в цільових громадах, але й визначити методи та механізми участі молоді, необхідні для розвитку громад та вирішення ключових проблем. Тому сценарій передбачав певну послідовність питань від загального до конкретного, які б дозволили перевірити гіпотезу дослідження, що запровадження нових чи розвиток існуючих інструментів участі, дозволить молоді більше залучатися до життя громади та вирішити проблему(и), з якими вони стикаються у своїх громадах.

Приклад переліку питань сценарію фокус-групи Проєкту

1.	Ідеальна громада. Давайте помріємо про громаду через 20 років. Як виглядає молодіжна сфера і молодіжна політика? Що з'явилося? Чого ми позбулися? (Малюємо. або інший розігрів для побудова довіри)
2.	Молодь нашої громади – чим цікавиться, чим займається? Яка вона?
3.	Чи комфортно, на Вашу думку, молоді проживати у громаді?
4.	Які, на Вашу думку, основні проблеми молоді у громаді? Які з них пріоритетні на вашу думку?

5.	Чи є у вас у громаді молодіжні простори? Чи відвідує їх молодь?
6.	Які чинники заважають активному включенню молоді до процесів відновлення та розвитку громади? Що потрібно змінити щоб залучити молодь до цих процесів?
7.	Чи відомо Вам про інструменти участі молоді у вашій громаді, якщо так то про які інструменти ви знаєте? Чи користується цими інструментами молодь? Якщо не користується, то чому?
8.	Які нові інструменти участі молоді, на Вашу думку, варто запровадити у вашій громаді?

З повною методологією проведення фокус-групового дослідження, яку застосовувала Фондація ПАУСІ, можна ознайомитися за посиланням наприкінці розділу.

Фокус-група – це, в першу чергу, соціологічне дослідження, яке має на меті збір даних та інформації на задану проблематику, для подальшого її аналізу та узагальнення, перевірки поставлених гіпотез. Учасники можуть обговорювати питання між собою, уточнювати чи доповнювати один одного, проте класичний формат фокус-групового дослідження обмежує глибоку взаємодію між ними і не передбачає пошук та формування спільних консенсусних рішень.

Сьогодні відбулася зустріч тренера проєкту «Активна молодь – запорука розвитку громади» від Фондації ПАУСІ з представниками ОМС, ГО, бізнесу та молоді громади. Обговорювали питання: якою є молодь вашої громади, чого не вистачає молоді для розвитку, якими є інструменти участі тощо? Прозвучали різні думки, вийшла цікаве обговорення. Чекаємо наступної зустрічі з ментором проєкту. Готові до змін та плідної роботи.»

Ірина, Доброславська громада Одеської області

За результатами фокус-групових досліджень, які було проведено у всіх шістьох цільових громадах було виявлено, що молодих людей турбують проблеми та виклики пов'язані з:

- наданням якісних освітніх та соціально-культурних послуг;
- обмеженим транспортним сполученням. Здебільшого доїзд до адміністративного центру громади можливий лише приватним транспортом або шкільним автобусом, що обмежує пересування мешканців (зокрема молоді) між населеними пунктами громади. До районних та обласних центрів місцеві автобуси ходять хоча і регулярно, але не в зручний час.
- отриманням психологічної підтримки – профілактика булінгу у школах та інших колективах, порозуміння з дорослими (вчителями, батьками), заходи з профорієнтації тощо;
- потребою у тренінгах з саморозвитку для набуття необхідних навичок – це курси іноземних мов, цифрових технологій, ораторського мистецтва, комунікаційних навичок, лідерства та командної роботи, проєктного менеджменту та планування бізнесу.

На нашу думку, з фокус-групового дослідження добре розпочати «вхід» в проблематику, але не зупинятися лише на цьому. Без подальшого обговорення, до якого вже можна залучити ширшу аудиторію, яке змістило б увагу з викликів та проблем на пошук шляхів їх вирішення, залишиться післясмак незавершеності. Саме з цією метою наступною компонентою проєкту стала серія з 18 діалогових заходів в громадах.

Діалог: як ми будували соціальні зв'язки та залучали молодь

Діалог є передумовою до спільного ухвалення рішень та фундаментальною складовою для формування соціальних зв'язків та підтримки соціальної згуртованості, особливо серед молоді. Молодь, як активні члени громади, потребують ефективних інструментів для комунікації та розуміння один одного. У цьому підрозділі ми розглянемо, що таке діалог, його значення та як він може бути використаний для побудови міцних соціальних зв'язків у молодіжних спільнотах. І трошки практики.

Якщо ми хочемо розвивати Україну та свою громаду, то треба подумати про те, якими є стосунки з нашими сусідами, іншими громадами, новими людьми у громаді. Потрібно відновлювати зв'язки між людьми, будувати ті, що є, розвивати соціальну тканину, підтримувати одне одного, щоб стати сильнішими»

Олег Овчаренко, експерт з соціальної згуртованості та залучення громад, учасник Спільноти практиків діалогу України

Визначення діалогу

Часто виникають питання та суперечки щодо визначення поняття «діалог». Ми можемо почути, що це розмова двох людей, або що це просто розмова, чи розмова кількох людей для ухвалення важливого для них рішення. Діалогом теж називають розмову героїв у літературних творах.

Ми будемо послуговуватися загальним поняттям «діалог». Слово «діалог» має глибокі і цікаві коріння. Етимологічно, слово «діалог» походить від грецького слова «διάλογος» (diálogos), що складається з двох частин: «διά» (diá), що означає «через» або «про», та «λόγος» (lógos), що перекладається як «слово» або «мовлення». Таким чином, буквально «діалог» можна перекласти як «мовлення про» або «через слово».

Значення слова «діалог» визначається як комунікація, обмін думками та інформацією між двома або більше особами або сторонами. У діалозі учасники обговорюють певну тему, спілкуються, висловлюють свої погляди, думки, аргументи тощо. Діалог є важливим інструментом спілкування та побудови розуміння між людьми, а також способом розв'язання конфліктів та досягнення порозуміння.

Важливі аспекти діалогу

1. Слухання та повага: вміння слухати інших і висловлювати свої думки з повагою до інших поглядів та переконань є критично важливим аспектом діалогу. Це створює атмосферу довіри і взаємоповаги, що сприяє відкритому обговоренню.
2. Взаєморозуміння: діалог сприяє глибокому взаєморозумінню між учасниками. Це дозволяє людям з різними досвідами і поглядами знайти спільні точки дотику і працювати над спільними цілями.

Діалог у молодіжній сфері: як це було у нас

У межах Проєкту було проведено діалогові зустрічі з метою визначення стратегій розвитку молодіжних ініціатив у громадах. Методологія проведення зустрічей базувалася на принципах активного залучення та співпраці. Вони стали важливим етапом проєкту. Адже він дозволив виявити активних молодих людей громади та залучити інших стейкхолдерів, які в подальшому активно долучилися до заходів проєкту.

Діалогова сесія починалася зі **знайомства учасників**. Ми вітали всіх і пояснювали цілі зустрічі, а також надавали інформацію про план і формат роботи. Важливо було пояснити, що таке діалог і як він допомагає створювати довіру та співпрацю.

Після ознайомлення з цілями зустрічі учасники/ці **ділились своїми** очікуваннями від проєкту. Це допомагало визначити, що кожен хотів отримати від участі і які питання були найбільш важливими. Наприклад, один учасник казав: «Я очікую, що ми зможемо розробити конкретні ідеї для покращення нашої громади», а інший додавав: «Для мене важливо, щоб наша молодь була активнішою у громадському житті».

Наступним етапом була **презентація результатів фокус-групи**. Ми презентували ключові теми, які були визначені як пріоритетні для молоді. Це могло бути щось на кшталт: «Ми провели опитування серед молоді і виявили, що найбільш важливі для вас теми – це розвиток активності молоді, можливостей для навчання та працевлаштування, а також активний відпочинок». Далі відбувалося обговорення цих тем. Учасники/ці ділились своїми думками та пропозиціями, що дозволяло глибше зрозуміти кожен тему і визначити пріоритети.

Важливим елементом діалогу була **практика повернення сенсів**. Це означало, що учасники/ці повторювали своїми словами те, що вони почули від інших, щоб переконатися, що правильно зрозуміли сенс сказаного. Це допомагало уникнути непорозумінь і сприяло більш глибокому взаєморозумінню.

Наступним етапом було **визначення тем, які були найбільш важливими** для обговорення. Учасники/ці працювали в парах або малих групах, обговорювали свої ідеї і створювали перелік тем. Потім ці переліки презентувалися усім учасникам, і разом вони визначали, які з них були найбільш пріоритетними. Після цього учасники обговорювали, що вони могли зробити разом для розвитку цих ідей. Вони розробляли план дій, визначали, які рішення треба ухвалити, кого залучити до реалізації проєктів та які стратегії застосувати. Наприклад, одна група могла запропонувати запровадження шкільного бюджету участі, а інша – створити онлайн-платформу для адвокації молодіжних активностей чи облаштування території, де збирається молодь. Найчастіше ми використовували технологію **«Світове кафе»** – учасники ділились своїми ідеями і голосували за найкращі з них. Це допомагало визначити пріоритетні проєкти та учасників, готових їх реалізувати. Але найголовніше, це створювало умови і відчуття приналежності молоді до важливих для них рішень.

Ось приклади ідей та тем для обговорення, які пропонували учасники діалогових заходів:

- створення гуртка з вивчення англійської мови, як одна з мотивацій до розвитку молоді;
- створення і облаштування комфортного молодіжного простору (графік роботи, активності) для молоді в громаді;
- організація зустрічей молоді з обговорення різних тем;
- створення онлайн групи для спілкування з темах, які запропонує молодь, простір, який буде координуватися молоддю;

- створення чат-групи для спілкування з різних тем, збір інформації і розвиток групи, в яку залучатиметься як молодь, так і їх батьки;
- створення цілої програми заходів і інструментів для привертання соціальної уваги до проблем молоді (Тік-ток канал, хештег), створення онлайн груп для дискусій, створення і випуск місцевої газети для молоді, призначення тем тижня для молоді;
- проведення відео-знайомства молоді громади для розповсюдження інформації та залучення молоді.

Серед тем, що обговорювали під час діалогових зустрічей, найбільшої уваги приділяли питанням важливості **залучення молоді та розвитку відповідних інструментів участі**. Це завжди ставало приводом для активної дискусії. На думку учасників/ць, важливість діалогового процесу полягає в тому, щоб надати молодим людям можливість висловити свої думки, розвивати творчість та брати участь в ухваленні рішень, які впливають на їхнє оточення та сприяють розвитку громади загалом. Також на діалогових зустрічах **розглядалась поточна ситуація у молодіжній сфері** громад.

Ще однією важливою частиною діалогових процесів стала можливість разом провести **аналіз поля сил** – визначити сили, які гальмують розвиток молодіжної політики та молодіжної участі в громаді, і сили, які сприяють, мотивують участь молоді. Учасниками зазначено, що сили, які мотивують, – це інтерес, бажання щось змінити, додатковий заробіток, пошук однодумців, можливість показати себе, проявити власні таланти. Сили, які гальмують: застарілі стереотипи та підходи до роботи з молоддю, брак фінансування, не розкручена ідея, не сформована команда, відсутність простору, брак приводів для зустрічей. Зустрічі ставали платформою для обговорення потенційних можливостей для розвитку громадської активності молоді: створення і функціонування громадських організацій, вдосконалення навичок та навчання проєктного менеджменту. Учасники діалогів цікавилися поточними грантовими конкурсами, молодіжними обмінами та стажуваннями.

Наприкінці діалогових зустрічей учасники обговорювали свої враження від процесу і результатів роботи, давали зворотний зв'язок і домовлялися про подальші кроки на найближчі два тижні. Наприклад, вони могли вирішити, що зустрінуться знову через два тижні для оцінки прогресу і коригування планів.

Таким чином наш підхід до діалогів вирізняється кількома ключовими особливостями, що сприяють ефективній комунікації та залученню молоді до життя громади:

- Ми завжди починаємо з побудови довіри та налаштування на спільну роботу. Важливо, щоб кожен учасник і учасниця розуміли, що їхня думка має значення і буде почута.
- Наші діалоги базуються на принципі активного слухання та повернення сенсів. Кожен має можливість висловити свою думку і переконатися, що його правильно зрозуміли.
- Ми використовуємо структурований підхід до визначення пріоритетних тем і проблем. Учасники працюють у парах або групах, обговорюючи свої ідеї і створюючи переліки тем, важливих для молоді громади тут і зараз. Цей процес завершується спільним визначенням найбільш важливих та актуальних питань, що дозволяє спрямувати зусилля на розв'язання найбільш нагальних проблем.
- Наші діалоги включають розробку конкретних планів дій. Учасники не тільки обговорюють ідеї, але й визначають, які кроки потрібно зробити для їх реалізації, кого залучити та які стратегії застосувати. Це забезпечує практичну спрямованість діалогів і дозволяє досягати конкретних результатів.

- Ми завжди завершуємо сесії обговоренням вражень, оцінкою процесу і результатів роботи. Сенс всіх цих активностей в тому, щоб молодь спільно отримувала досвід перемог і вирішень проблем. Взаємодія та створення приводів для наступних зустрічей є гарним підходом.

Як молодь може використовувати діалог?

Діалоговий підхід є ефективним інструментом для побудови соціальних зв'язків, оскільки він сприяє глибокому взаєморозумінню, довірі та співпраці між учасниками. На відміну від одностороннього спілкування, де інформація передається лише в одному напрямку, діалог передбачає взаємний обмін думками і досвідом. Ось кілька кроків, які варто врахувати при побудові партнерства молоді у громаді:

Молодь може використовувати діалог для обговорення важливих тем, які впливають на їхнє життя, таких як освіта, здоров'я, екологія, права людини та інші.

Діалог є основою для планування і реалізації спільних проєктів та ініціатив, спрямованих на покращення громади.

Молодіжні групи можуть використовувати діалог для вирішення внутрішніх конфліктів та сприяння більш гармонійним відносинам всередині спільноти.

Я вірю у те, що люди самі здатні домовитися, як би їм не здавалось важко. Я вірю у те, що краще говорити, ніж здогадуватися, що думає інша людина. Діалог потрібен, коли хочуть порозумітися. Діалог є дієвим інструментом для конфліктів та невеликих непорозумінь, він є помічним для громад та груп людей, саме тому я займаюся діалоговими практиками.»

Олег Овчаренко, член виконавчого комітету Фондації ПАУСІ, експерт з соціальної згуртованості та залучення громад, учасник Спільноти практиків діалогу України

Посилання на корисні матеріали:

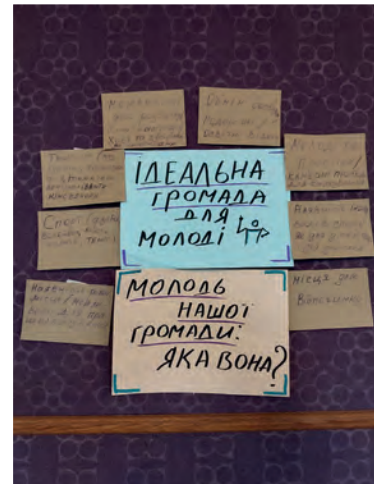
- Концепція (сценарій) фокус-групового дослідження
- Основні висновки за результатами проведення фокус-груп та перших діалогових зустрічей у цільових громадах проєкту
- Принципи діалогу (за Кей Ліндал)
- Дизайн діалогових сесій у громадах Одеської та Кіровоградської областей

Завантажити всі ці матеріали можна за посиланням²⁶.

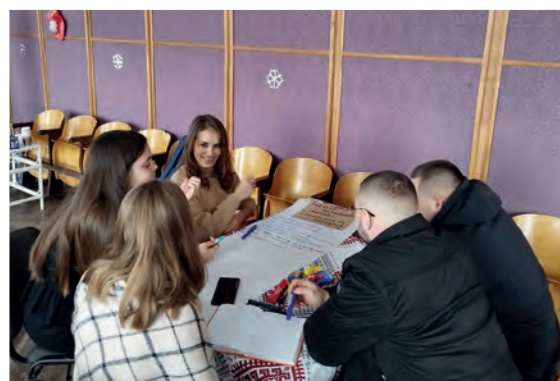
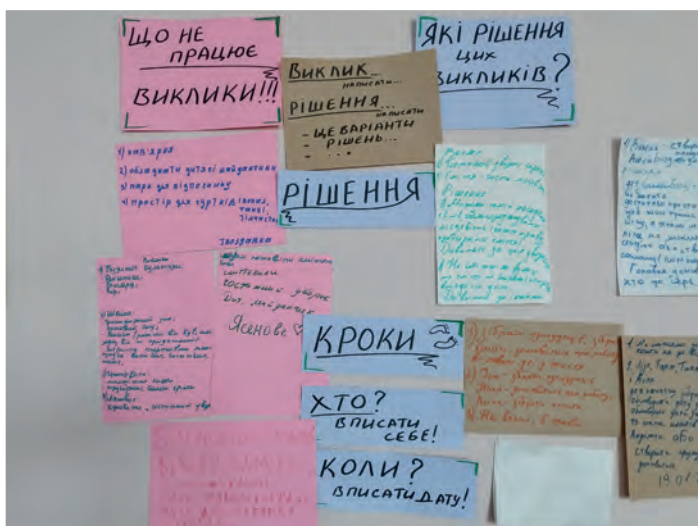

26 https://drive.google.com/drive/folders/1vJOPvht1LJjK_iAkBYqkvHJ9J8AYM7Fe

Слухаємо та фіксуємо всі думки та потреби молоді під час фокус-групового дослідження

Пошук консенсусних рішень та нових можливостей – важливий етап діалогової сесії

Розділ 4. Робоча група – інструмент участі та втілення мрій молодих людей

Одна з проблем, яка турбувала молодь усіх громад та була названа учасниками фокус-груп та діалогових заходів чи не найпершою, – це відсутність комфортного простору для спільного дозвілля, спілкування, планування та реалізації суспільно-корисних ініціатив чи проєктів. Молоді люди потребують місця, яке б їх об'єднувало.

Адже, як виявилось, навіть підлітки, які вчаться в одному закладі освіти, не знайомі між собою або спілкуються віртуально через соцмережі. Гуртки та позакласні заходи, які, до речі, є в громадах і працюють на досить непоганому рівні, не передбачають вільного спілкування та взаємодії, хоч і надають можливість займатися своїм хобі, танцями, музикою чи спортом. Таким чином, створення молодіжних просторів чи центрів у громадах надавало б можливість задовольнити потребу молодих людей громади у соціалізації, згуртуванні та спілкуванні з однолітками. Звісно, для реалізації такого задуму недостатньо було лише бажання та активності молоді.

На діалогові заходи у межах проєкту було запрошено представників профільних департаментів та відділів, адміністрацію центрів культури та дозвілля, закладів освіти, керівників гуртків. Завдяки формату заходу молоді люди та місцева влада почали домовлятися та налагоджувати співпрацю між собою, шукати узгоджені рішення. Результатом такої взаємодії стало спільне рішення створити ініціативну групу, яка б продовжила більш предметно займатися плануванням та реалізацією проєкту зі створення молодіжного простору в громаді.

Одразу ж постало питання, який інструмент участі допоміг би у реалізації цього задуму. Громадські слухання чи проведення бюджету участі, які б стали у нагоді за мирного часу, на жаль, важко було б організувати в умовах сьогодення. Адвокатувати та співпрацювати з місцевою владою через консультативно-дорадчі органи (наприклад, молодіжні ради) було б можливо, але у двох громадах вони були відсутні, а процес створення молодіжної ради є досить довготривалим. У третій громаді молодіжна рада щойно була створена і ще не набула достатнього рівня спроможності. Навіть у громадах, в яких були завчасно створені молодіжні ради, виявилось, що вони потребують реорганізації чи оновлення складу. Тому, виходячи з ситуації, коли формалізовані, інституціоналізовані інструменти або не були попередньо створені, або мали значні обмеження на використання з огляду на воєнний стан та відсутність попереднього досвіду, – учасникам проєкту було рекомендовано обрати інструмент **робочої групи**.

Робоча група є простим та зрозумілим інструментом участі, особливо для тих молодих людей, хто не мав достатнього досвіду громадського активізму. Його можна використовувати як разовий інструмент для вирішення нагальних питань без додаткових формальностей (ухвалення органами місцевого самоврядування нормативно-правових документів чи положень, закріплення рішенням голови громади складу такої групи тощо).

Структура та склад робочих груп

Робочі групи зазвичай складаються з невеликої кількості людей, які мають різні фахові навички та досвід. Це дозволяє групі охоплювати різні аспекти проблеми та розробляти комплексний план дій для її вирішення. Членами робочої групи можуть бути представники місцевої влади, спеціалісти з різних галузей, активісти громадських організацій або звичайні мешканці, які мають зацікавленість у розв'язанні

конкретної проблеми. Радимо докласти додаткових зусиль та запросити менш репрезентовані групи молоді до складу робочої групи. Це дасть можливість почути їхні потреби та врахувати їх при плануванні проєкту.

Переваги робочих груп для громад

- Різноманітність складу робочої групи дозволяє враховувати різні аспекти проблеми та напрацювати різноманітні рішення, засновані на фахових знаннях та досвіді учасників.
- Робочі групи сприяють співпраці між різними стейкхолдерами, такими як місцева влада, громадські організації та мешканці – це забезпечує широке представництво та партнерство для розв’язання спільних проблем.
- Робочі групи можуть використовувати методи залучення громади для того, щоб забезпечити широку участь та підтримку місцевих мешканців в ухваленні рішень.
- Компактність та сфокусованість робочих груп дозволяють їм працювати ефективно та швидко реагувати на зміни у ситуації.

Партиципативний процес: крок за кроком

Залучення молоді до ухвалення рішень через діяльність робочих груп – це один з інструментів участі. У наведеній нижче схемі²⁷ відображено, за допомогою яких конкретних кроків та дій, забезпечувалась участь молоді у процесах формування, ухвалення, реалізації та оцінки рішень при використанні цього інструменту участі.

Крок 1. Ініціювання	За результатами діалогів у громадах було визначено необхідність створення молодіжних просторів як один з найважливіших напрямів розвитку молодіжної сфери.
Крок 2. Визначення проблеми/ постановка цілі	Визначено ціль подальшої співпраці влади, молодих людей та інших стейкхолдерів – спільне планування створення та оснащення молодіжних просторів.
Крок 3. Вибір інструментів участі	Обрали інструмент участі – спільна робоча група з представників молоді, влади та інших зацікавлених сторін.
Крок 4. Ухвалення спільних рішень	Зустрічі ініціативних груп з планування просторів. Спільна робота над проєктом-заявкою, у тому числі формування бюджету закупів на облаштування просторів.
Крок 5. Реалізація ухвалених рішень	Облаштування молодіжних просторів: закупівля обладнання; ремонтні роботи, проведення толок тощо.
Крок 6. Моніторинг та оцінка результатів	Проведення спільної оцінки процесу планування та реалізації, висвітлення результатів у звіті та медіа матеріалах.

²⁷ Брунова-Калісецька І., Донос Л., Каневська В. Партиципативні процеси: планування, фасилітація і моде-рація заходів: навч. посіб. Київ, 2019. 91 с. URL: https://pauci.org/upload/files/GUIDELINE_2_PS.pdf (дата звер-нення: 15.07.2024).

- організація зустрічей робочих груп у громадах з планування молодіжних просторів (дві зустрічі у кожній громаді);
- надання консультаційної підтримки громадам у складанні планів діяльності молодіжних просторів та заявок на підтримку молодіжного простору за рахунок коштів проєкту.

Успішні практики реалізації рішень робочих груп

Важливим досягненням проєкту є те, що молоді люди спільно з представниками місцевої влади розробили плани діяльності 10-ти молодіжних просторів, залучили різноманітних стейкхолдерів, які готові вкладати власні ресурси в їхнє облаштування, та погодили створення посади молодіжного працівника в деяких громадах. Наразі відбувається облаштування просторів: підготовка приміщень та прилеглих територій, закупівля меблів, техніки та інвентарю, косметичні ремонти (с.Чарівне, Кетрисанівська громада, с.Успенка Онуфріївської громади, с.Новоігорівка Устинівської громади, с.Трояндове, Доброславська громада, с.Шабо). Також молоддю зі складу робочих груп були залучені позабюджетні кошти місцевого бізнесу та міжнародних організацій. Наприклад, молодіжний простір у Зеленогірському ще до свого відкриття отримав від спонсора настільні ігри²⁸.

Молодь с.Шабо у партнерстві з місцевою громадською організацією «Жінки Бессарабії» взяли участь у національному проєкті «ВідНОВА:UA», отримали підтримку²⁹ на ремонт приміщення молодіжного простору та стали приймаючою стороною у проведенні молодіжного обміну.

Облаштування спортивного майданчику як частини молодіжного простору у Трояндовському старостаті стало можливим завдяки активній участі молоді с.Ониськове у місцевому Ярмарку молодіжних проєктів «Небайдужі». Це досить унікальний інструмент³⁰ партисипації молоді та приклад ефективної співпраці між владою, громадськістю та бізнесом. Він певною мірою схожий на бюджет участі, але фінансування проєктів відбувається не коштом місцевого бюджету, а за підтримки місцевих підприємців.

Цікаво, що ідея створення такого майданчика з'явилася на одному з діалогових заходів проєкту «Активна молодь – запорука розвитку громади». Після чого молодь разом з батьками та іншими односельчанами домовились про зустріч з головою громади та погодили модернізувати старе футбольне поле. До реалізації доєднались також місцеві підприємці. Дуже швидко ідея, запропонована молоддю, об'єднала все село. Майже щотижня жителі Ониськового збиралися на толоки³¹ та власними силами облаштували зручне і комфортне місце для занять спортом менш ніж за 3 місяці.

Створення молодіжного простору інколи може потребувати більше часу та зусиль. Втім важливо, щоб молоді люди зробили перші кроки та засвідчили свою готовність до відповідальності та самоорганізації. Так відповідно до спільно напрацьованого плану дій вони провели презентації запланованої діяльності молодіжних просторів

28 КЗ «Центр культури і дозвілля Зеленогірської селищної ради». *Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/groups/1348239365534564/permalink/2175027819522377/> (дата звернення: 14.07.2024).

29 На Білгород-Дністровщині учасники з 11 областей України працювали над створенням унікального молодіжного простору – деталі. *Бессарабія ИНФОРМ*. URL: <https://bit.ly/3Sj2JW7> (дата звернення: 15.07.2024).

30 Розквіт таланту та ініціативи на Ярмарку молодіжних проєктів «Небайдужі». *Доброславська громада*. URL: <https://dobroslavsr-f-gromada.gov.ua/news/1709706474/>

31 Крутезний приклад роботи формули Громада+Бізнес+Влада=Гарний Результат. *Facebook*. URL: <https://bit.ly/3Wd2JZ6> (дата звернення: 14.07.2024).

та організували толоки з підготовки приміщень та прилеглих територій. Зокрема 3 презентації відбулися в Онуфріївській громаді (с.Успенка, с.Куцеволівка, с.Павлиш), 2 презентації в Устинівській громаді (с.Устинівка та с.Новоігорівка), 2 толоки з підготовки приміщення простору в с.Успенка³² Онуфріївської громади, 1 толока в с.Новоігорівка Устинівської громади, 1 толока в с.Чарівне³³ Кетрисанівської громади. Сільські ради сприяли такій активності молодих людей, була виділена необхідна техніка та інвентар. Планується розглянути на найближчих сесіях рішення про виділення коштів на більш масштабніше ремонти в тих просторах, які будуть розташовані в приміщеннях комунальних установ. У деяких громадах вже були частково виділені кошти на косметичний ремонт приміщень, як в с.Чарівне Кетрисанівської громади.

Робочі групи ефективно спрацювали та були дієвим інструментом участі в нашому проєкті. Адже було проведено потужну попередню роботу: молоді люди та представники громади поглибили своє розуміння участі під час тренінгів та навчальних візитів; громади долучилися до дослідження потреб молоді; на діалогових зустрічах визначили та обговорили конкретне питання, для вирішення якого група вже мала спільне бачення. Залучення молоді до робочих груп та процесу планування було критично важливим для забезпечення ефективності та релевантності прийнятих рішень. Це стало поштовхом для активізації молоді, підвищення її суб'єктності у процесах ухвалення рішень у громадах, а відтак сприяло тому, що молодь стала як учасниками, так і ініціаторами проведення заходів у громадах. Досвід спільних робочих груп як інструменту участі, може бути використаний громадами для подальшого включення молоді до обговорень питань бюджету громади, розвитку спорту та культури тощо, надаючи їм можливість активно та безпосередньо впливати на майбутнє своєї громади. Додаткове запровадження інструментів молодіжної ради та шкільного громадського бюджету значно розширюють можливості участі молоді. Про них ми дізнаємося в наступних розділах.

Посилання на корисні матеріали:

- Програма та матеріали зустрічі «Молодіжні центри і простори: місія, задум та приклади втілення у громадах України»
- Концепція і план впровадження інструменту участі «Робоча група»

Завантажити всі ці матеріали можна за посиланням.³⁴

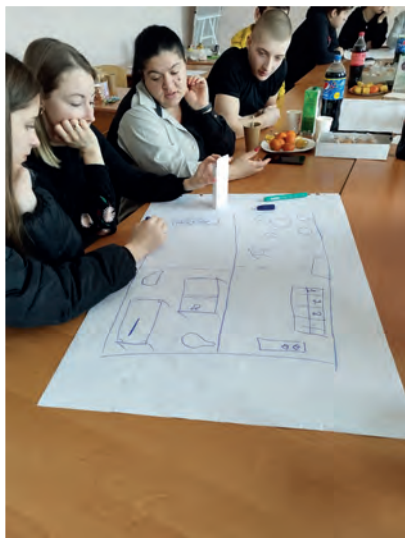

32 Чи пам'ятаєте ви нашу афішу про толоку? – Facebook.
URL: <https://www.facebook.com/share/v/pa2H7q5nekoDBm6q/> (дата звернення: 14.07.2024).

33 В рамках співпраці ініціативної групи молоді села Чарівного, Кетрисанівської сільської ради та громадської організації PAUCI Foundation ми почали створення молодіжного центру у нашому селі. – Facebook.
URL: <https://www.facebook.com/share/p/EiVTpSb5KQPAdT63/> (дата звернення: 14.07.2024).

34 https://drive.google.com/drive/folders/1h-Oll5wotSFVDsKIG1_y1sqpAjwPhXWT

Громада дружна до молоді: учасники та учасниці робочих груп візуалізують бажаний розвиток місцевої молодіжної політики

Молодь Шабівської громади спільно з учасницями молодіжного обміну в рамках проєкту ВідНОВА:UA долучилася до ремонту приміщення молодіжного простору

Молодь з с.Успенка Онуфріївської громади, с.Новоігорівка Устинівської громади, с.Чарівне Кетрисанівської громади провела толоки з підготовки приміщень майбутніх молодіжних просторів та прилеглих територій

Розділ 5. Молодіжні ради – «голос» молоді в громаді

Що таке молодіжна рада та як вона діє?

Молодіжна рада – є молодіжним консультативно-дорадчим органом, що об'єднує молодих людей 14 – 35 років, які, як правило, представляють громадські організації, студентські та учнівські органи самоврядування, або делеговані від локальних молодіжних рад у випадку обласних молодіжних рад.

Як правило, про молодіжну раду говорять як про **«місток між молоддю та владою»**, адже на практиці, її основна мета – це перекладати запит молодих людей озвучений «простою мовою» на «бюрократичну мову», що є зрозумілою представникам органу місцевого самоврядування. Фактично, це трансформується у **2 основні функції**, які мають здійснювати всі молодіжні ради – дослідження потреб молоді та подання пропозицій до основних нормативних документів у сфері молодіжної політики.

Станом на зараз, в Україні існує **2 рівні молодіжних рад** – молодіжні ради локального рівня та обласного, що утворюються при органах місцевого самоврядування та при обласних державних адміністраціях відповідно. Крім того, що вони утворюються при різних органах влади, вони відрізняються цільовою аудиторією, з якою безпосередньо працюють. Для локальних молодіжних рад основною цільовою аудиторією є молоді люди, що проживають у конкретній громаді та можуть бути як задіяні в громадських активностях, так і бути не включеними в них. Коли ми говоримо про обласні молодіжні ради, то на практиці вони працюють з двома прямими цільовими аудиторіями: локальними молодіжними радами та молодими людьми, у випадку відсутності молодіжної ради в конкретній громаді, з метою формування такої.

На національному рівні, ми маємо ряд платформ, що працюють чи об'єднують молодіжні ради, але найбільшою є громадська організація **«Українська асоціація молодіжних рад»³⁵**. Організація є партнером Фондації ПАУСІ у реалізації проєкту та об'єднує 74 молодіжні ради з 24 областей України. Це дозволяє мати інформацію про стан справ та запити від молодіжних рад у кожній з областей. Крім того, дана організація представляє інтереси молодіжних рад перед центральними органами державної влади, Верховною Радою України, Офісом Президента України та міжнародними організаціями та органами, що працюють з молоддю.

Не зважаючи на тривалу історію існування молодіжних рад в Україні, наявність розроблених нормативно-правових документів та типових положень, можливість отримання консультації та підтримку, – не всі цільові громади проєкту мали дієві молодіжні ради. У деяких громадах була необхідність оновлення складу молодіжних рад з огляду на специфіку та строк роботи цього органу. Натомість там, де молодіжні ради працювали, – це було добрим фундаментом для залучення молоді до життя громади. На початок проєкту молодіжні ради були відсутні у Доброславській і Шабівській громадах, але під час діалогових заходів представники цих громад висловили бажання запровадити цей інструмент участі. І вже на початку осені 2024 року відбудуться Установчі збори та сформується склад першої каденції Молодіжних рад в цих громадах.

35 Українська Асоціація Молодіжних Рад – Facebook.
URL: <https://www.facebook.com/ukrainianyouthcouncils> (дата звернення: 14.07.2024).

Створення молодіжних рад

Процедура створення молодіжних рад є загалом унормованою та стандартною для будь-якого з рівнів. Тут хочемо наголосити лише на декількох моментах:

- не слід сприймати ініціативну групу, як конкурсну комісію, що є відповідальною за відбір майбутніх членів молодіжної ради. Адже її задачею є збір документів та організація проведення Установчих зборів, де молоді люди сформулюють склад з-поміж себе через рейтингове голосування;
- процес збору кандидатур до складу молодіжної ради є найважчим, бо слід провести інформаційні зустрічі з молоддю різних навчальних закладів та всіх старостатів про суть молодіжної ради, навіщо вони треба та як вони мають функціонувати;
- на створення молодіжної ради ви матимете 60 днів. Цей строк може видатись достатнім для створення молодіжної ради, але варто пам'ятати, що всі дії мають чітко регламентовані строки, тому треба постійно тримати руку на пульсі й слідкувати за дедлайнами. Для цього радимо під час першого засідання ініціативної групи визначити, до якого числа має бути зроблений той чи інший крок у створенні молодіжної ради.

Детальніше про процедуру створення молодіжної ради ви можете дізнатися, переглянувши вебінар Української асоціації молодіжних рад та ознайомившись з переліком типових документів наприкінці розділу.

Оновлення молодіжних рад

У Кетрисанівській, Устинівській та Онуфріївській громадах молодіжні ради були створені ще до початку реалізації проєкту. Однак Кетрисанівська молодіжна рада потребувала оновлення складу. В Устинівській молодіжній раді необхідно було зробити добір членів та членкинь через те, що діючі представники ради через життєві обставини не можуть брати активну участь у роботі консультативно-дорадчого органу.

Типове положення про молодіжні ради місцевого та регіонального рівнів затверджене Постановою Кабінету Міністрів України № 1198 від 18 грудня 2018 року³⁶ містить єдину процедуру з добору членів молодіжної ради: включення до складу кандидатів, перелік яких був сформований при оновленні каденції молодіжної ради. На наш погляд, дана процедура не є ефективною та не відповідає практичним запитам команд молодіжних рад. При виході одного з членів зі складу молодіжної ради доводиться звертатися до кандидатів, які бажали увійти до складу молодіжної ради в період Установчих зборів, що могли відбутися 6 місяців тому чи навіть рік. На практиці така процедура призводить до того, що наступні кандидати за списком є невмотивованими, бо, як правило, знайшли себе вже в іншому напрямку або просто відмовляються від участі в молодіжній раді.

Тому, молодіжні ради починають впроваджувати у власній діяльності альтернативну процедуру з добору членів молодіжних рад, що передбачає фактичне ігнорування типової процедури, на зміну якої приходить відкритий набір кандидатів з числа молодих людей до складу молодіжної ради. У межах проєкту нам вдалося кристалізувати дану процедуру та створити чіткий алгоритм, що було викладено

³⁶ Про затвердження типових положень про молодіжні ради. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1198-2018-п#Text> (дата звернення: 15.07.2024).

в окремому положенні. Разом з молодіжними радами Кетрисанівки та Устинівки, нам вдалося напрацювати такий алгоритм добору членів молодіжної ради під час активностей передбачених у межах проєкту.

Ми радимо молодіжним радам внести зміни до власних положень, а також створити положення про добір членів молодіжної ради, а саме: у положення про молодіжну раду слід додати інформацію про можливість такого добору та розробити окреме положення, що буде регламентувати процес оновлення складу та описувати весь процес, відповідно до якого має діяти молодіжна рада.

Нижче наводимо алгоритм дій, який, на нашу думку, має сенс здійснити молодіжній раді у разі оновлення складу:

- у випадку виходу одного з членів молодіжної ради зі складу, з причин передбачених положенням, молодіжна рада має на власному засіданні ухвалити рішення про утворення робочої групи з добору членів молодіжної ради;
- ми рекомендуємо включати до складу робочої групи представників громадськості, органів місцевого самоврядування та бізнесу, але не зобов'язувати молодіжну раду вчиняти саме так. Даний процес дозволить зробити процедуру добору членів прозорою та публічною, шляхом залучення різних стейкхолдерів;
- після утворення робочої групи з добору членів молодіжної ради їй варто провести засідання для обрання керівника та секретаря робочої групи, визначення переліку документів, які мають надавати кандидати, та встановлення строків їх збору. Також було б добре погодити та затвердити зміст інформації, що буде опублікована в анонсі добору членів молодіжної ради;
- надалі робоча група може анонсувати процес збору документів через публікацію відповідних матеріалів на сайті міської ради, у соціальних мережах молодіжної ради, а також через розсилання відповідних листів на організації та інституції, що працюють з молоддю в громаді, та навчальні заклади;
- протягом процесу добору кандидатів дуже бажаним є проведення зустрічей з молоддю громади, на яких члени робочої групи з добору можуть інформувати про діяльність молодіжної ради, необхідні документи для подачі власної кандидатури та поширювати інформацію про успішні кейси молодіжної ради;
- у випадку недостатньої кількості заявок, робоча група за власним рішенням може продовжити строк збору документів від кандидатів;
- після того, як документи від кандидатів будуть зібрані, робоча група переглядає їх у визначений термін (наприклад, протягом 7 днів) та повертає у разі потреби на доопрацювання (через наявність помилок чи неточностей у документах);
- строк доопрацювання документів має бути чітко визначений (наприклад, теж 7 днів). На цьому етапі важливо надати кандидатам зворотній зв'язок та проконсультувати їх з приводу питань, що можуть виникати в ході виправлення недоліків документів;
- після збору виправлених документів, робоча група проводить наступне засідання та затверджує перелік кандидатів, чиї документи знаходяться в належному вигляді, та надає їм допуск до участі у засіданні молодіжної ради в якості кандидатів до складу молодіжної ради;
- на найближчому засіданні молодіжної ради кандидати можуть презентувати себе перед її членами, та відбувається голосування про їх відбір до складу за рейтинговим принципом.

Забезпечення цієї процедури дозволить молодіжній раді ефективніше виконувати основні завдання за рахунок оперативної зміни її членів у випадку фактичного невиконання ними власних задач та неготовності продовжувати роботу у якості члена. Приклад типового положення про добір членів молодіжної ради, ви можете знайти наприкінці розділу.

Перші кроки молодіжної ради

Після створення чи реновації молодіжної ради, варто провести перше засідання, під час якого слід затвердити чи переглянути основні внутрішні документи молодіжної ради та оновити її структуру. Такими документами є:

- **регламент проведення засідань молодіжної ради;**

У регламенті проведення засідань молодіжної ради має міститися інформація про порядок скликання та проведення засідань, ухвалення рішень та про створення структурних підрозділів на виконання задач, що покладаються на молодіжну раду.

- **положення/регламент про структуру молодіжної ради;**

Для ефективного виконання функцій, покладених на молодіжну раду, вона має сформувати власну внутрішню структуру. Ми рекомендуємо це зробити через проведення внутрішньої фасилітованої сесії, де кожен з членів молодіжної ради окреслить, чим на його думку має займатися молодіжна рада, з огляду на ті виклики, які постають в житті молоді в конкретній громаді. Після формування основних векторів кожен має озвучити бажаний напрямок роботи та навички, які він або вона має для забезпечення його реалізації. Тим самим, буде створено структуру та персональний склад кожного зі структурних підрозділів.

Ці напрацювання далі оформлюються внутрішнім документом (положенням чи регламентом), що має включати інформацію про назви та перелік структурних підрозділів, процес формування персонального складу, керівний орган (голова, заступник та секретар), а також про завдання та функції кожного з підрозділів.

- **план роботи молодіжної ради;**

Після створення структури молодіжна рада може перейти до формування плану роботи. Ми радимо перед цим провести зустрічі кожного зі структурних підрозділів, де буде обрано керівний склад, та зібрати пропозиції задач, які кожен з підрозділів має виконувати. Тим самим, ми зможемо отримати єдиний план роботи молодіжної ради на рік, відповідно до якого вона буде виконувати власні функції та за результатами якого буде звітувати після першого року роботи.

Хочемо наголосити, що план роботи молодіжної ради може містити різні активності та задачі, але незмінними мають залишатися: затвердження плану роботи молодіжної ради, затвердження основних внутрішніх документів, розробка плану проведення засідань, проведення чергових засідань молодіжної ради та звітування за результатами року роботи молодіжної ради.

- **план проведення засідань молодіжної ради;**

Основною формою роботи молодіжної ради є проведення засідань, що мають відбуватися не рідше одного разу на два квартали. На етапі планування власної роботи молодіжній раді варто розробити власний план проведення засідань, відповідно до якого всі члени молодіжної ради будуть збиратися, та передбачити певний перелік питань, який планується розглянути під час цих засідань. Засідання передбачені у цьому плані вважаються черговими та мають відбуватися згідно нього.

Виконання цих основних кроків, дозволить молодіжній раді ефективно побудувати власну роботу на старті та запланувати вектор руху. Ознайомитися з прикладами згаданих вище документів можна наприкінці розділу.

Взаємодія молодіжної ради та молодіжного центру/простору

У межах проєкту «Активна молодь – запорука розвитку громади» в громадах-учасницях було відкрито низку молодіжних просторів, що фактично утворило декілька гравців у сфері молодіжної політики в цих громадах. Бачимо за доцільне розібрати питання відмінності молодіжного простору та молодіжного центру, адже помічаємо, що часто ці поняття використовуються як синонімічні.

Молодіжний простір – це середовище спілкування, соціальних ініціатив, особистого розвитку, навчання, творчості та активного дозвілля для молоді.

Молодіжний центр – це установа, робота якої спрямована на створення належних умов для розвитку молоді, надання широкого спектру послуг молодим людям, забезпечення їх змістовного та якісного дозвілля.

Тобто, у випадку молодіжного центру, як правило, ми говоримо про певний персонал, що забезпечує сталу діяльність, та наявний сформований графік роботи. Такий молодіжний центр має статус юридичної особи (громадська організація, комунальна установа або комунальний заклад) та певний штат співробітників. Кожна з форм власності має свої особливості, що можуть впливати на роботу молодіжного центру як позитивно, так і негативно.

На противагу центру, молодіжний простір є приміщенням, яке може наповнювати сама молодь. Заходи в ньому відбуваються, але не носять сталого характеру, можуть бути хаотичними. На момент написання цього посібника, молодіжні простори в цільових громадах знаходилися на стадії створення. Втім слід зазначити, що в кожній з громад є молодь, що вже зараз починає створювати команду молодіжного простору для здійснення переходу від молодіжного простору до молодіжного центру.

Ми щойно розібрали тему взаємодії молодіжної ради та молодіжного простору. Важливо зафіксувати ключову тезу, що вичерпно може описати розподіл функцій, до якого мають прагнути молодіжні центри та молодіжні ради. Молодіжна рада – це не івент-агенція, тому хибно було б вважати, що молодіжна рада має наповнювати молодіжний простір заходами та активностями. Такі дії можуть призвести до несприйняття органами місцевого самоврядування молодіжної ради як консультативно-дорадчого органу. Крім того, це забере значну кількість сил у членів молодіжної ради та унеможливить виконання її основних задач, передбачених у положенні про молодіжну раду.

Під час зустрічі представників молодіжної ради Онуфріївки та робочих груп з облаштування молодіжних просторів в Онуфріївській громаді на тему “Співпраця між молодіжною радою та молодіжними просторами для посилення втілення молодіжної політики в громаді” було напрацьовано шляхи та варіанти взаємодії Молодіжної ради та молодіжних просторів в громаді. Метою цієї зустрічі було посилити інституційну спроможність Молодіжної ради через напрацювання алгоритму взаємодії з молодіжним простором та узгодження подальших кроків спільної роботи. Результатом цього обговорення стало створення алгоритму взаємодії Молодіжної ради та молодіжного простору:

- молодіжна рада виступає адвокаційним партнером, що підтримує запити молодіжного центру чи команди молодіжного простору перед ОМС;
- молодіжна рада проводить дослідження думки молоді та, виходячи з отриманої інформації, радить молодіжному центру чи команді молодіжного простору, які заходи варто втілювати;

- приміщення молодіжного центру чи молодіжного простору можуть бути використані для проведення засідань молодіжної ради;
- молодіжний центр чи молодіжний простір допомагають в проведенні заходів, що реалізує молодіжна рада на виконання завдань передбачених власним положенням.

Слідування цим порадам допоможе якісно побудувати взаємодію молодіжної ради та молодіжного центру/простору, дозволить розмежувати зони відповідальності та підходи у взаємодії з молоддю.

Посилання на корисні матеріали:

- Вебінар зі створення молодіжної ради
- Типові документи для кандидатів до складу молодіжної ради
- Положення про донабір членів молодіжної ради
- Регламент проведення засідань молодіжної ради
- Регламент роботи комітетів
- План діяльності молодіжної ради
- План засідань молодіжної ради
- Концепції і плани впровадження інструменту участі «Молодіжна рада» у громадах проєкту

Завантажити всі ці матеріали можна за посиланням.³⁷

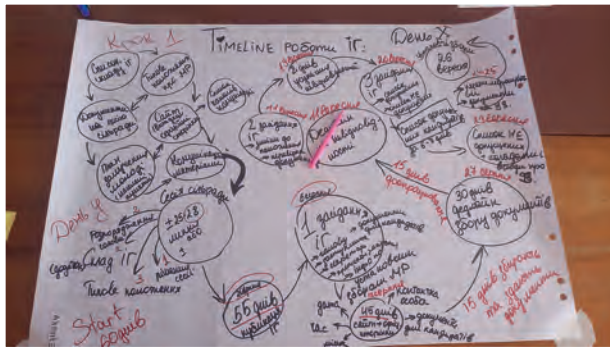
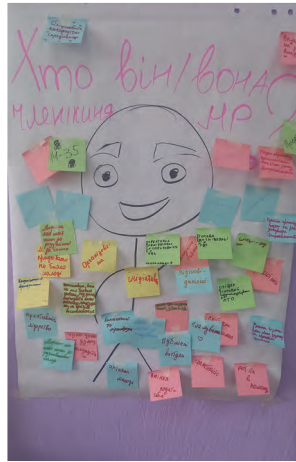
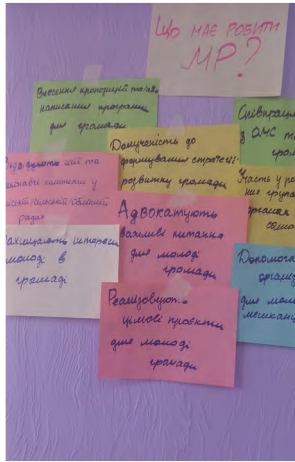

³⁷ <https://drive.google.com/drive/folders/1EtjWRIJSEotl4cbmfZWj5RnMsFjGUbW7>

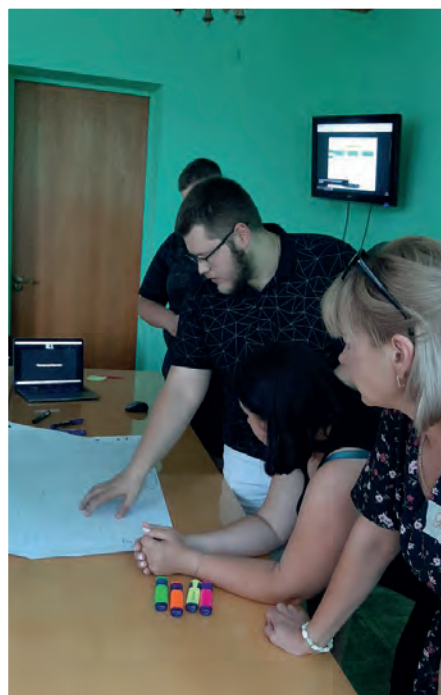
**Зустріч ініціативної групи по оновленню молодіжної ради
в Устинівській громаді у вже частково облаштованому в
рамках проекту молодіжному просторі**

Ініціативна група працює над створенням Молодіжної ради в Шабівській громаді

Ініціативна група по оновленню молодіжної ради Кетрисанівської громади

Співпраця між молодіжною радою та молодіжними просторами для посилення втілення молодіжної політики в Онufrіївській громаді

Розділ 6. Шкільний громадський бюджет – інструмент участі учнівської молоді

Передумови створення та суть Шкільного громадського бюджету

Реформа місцевого самоврядування, яка розпочалася у 2014 році, була спрямована на створення умов для формування ефективної та відповідальної місцевої влади. Метою реформи було забезпечити комфортне та безпечне середовище для проживання людей по всій країні. Вона передбачала не лише передачу повноважень та ресурсів від державних органів до органів місцевого самоврядування, але й створення базового суб'єкта місцевого самоврядування — спроможної територіальної громади.

Нові повноваження органів місцевого самоврядування (далі – ОМС) додали й нові виклики. Постало питання – як ефективно використовувати кошти, які залишаються в громаді. Для якісних управлінських рішень ОМС потрібно було залучати громадськість: пересічних мешканців та представників неурядових організацій. Такі зміни в громадах стали поштовхом для розвитку партиципативних практик, які запозичувались з країн Європи, в тому числі й Шкільного громадського бюджету.

Шкільний громадський бюджет (далі – ШГБ) – ініціатива, яка спрямована на розвиток громадянської активності та відповідальності серед молоді (учнів та учениць закладів середньої освіти), підвищення прозорості та ефективності використання бюджетних коштів.

Для глибшого розуміння процесів залучення молоді розглянемо сприйняття ШГБ як з позиції ОМС, так і з позиції молоді.

З позиції ОМС: ШГБ – це інструмент, що сприяє взаємодії органів влади громади з учнівською молоддю, залучаючи її до місцевих управлінських процесів.

З позиції учнівської молоді: ШГБ – це інструмент, за допомогою якого учні та учениці на конкурсних засадах можуть отримати кошти з місцевого бюджету для реалізації власних ініціатив, спрямованих на покращення освітнього процесу та шкільного середовища.

На мою думку, ШГБ дасть нашій школі, як для учнів, так і для учениць, розуміння проектів та як їх вести. Також, для тих дітей, хто буде в координаційній раді, це буде досвідом у роботі такого плану: менторстві, зборах. Загалом, це допоможе виховувати відповідальність, самостійність та розкрити креативність учнів.»

Ілона, 15 років, учениця Зеленогірського ліцею, Зеленогірської громади, Одеської області

ШГБ надає можливість учням самовиразитись, показати своє «Я» у своїх проєктах, що впливає на духовний розвиток людини, а це я вважаю важливо!

Для школи це можливість покращити становище, в якому вона зараз перебуває, тобто модернізуватись на благо учнів, забезпечити їм комфортніші, і більш підлаштовані до молоді умови.

Також, адміністрація школи, і безпосередньо вчителі матимуть змогу краще комунікувати з теперішньою молоддю і розуміти її.»

Анна, 15 років, учениця Зеленогірського ліцею, Зеленогірської громади, Одеської області

Чому ж так важливо розвивати ШГБ в школах України?

Запровадження Шкільного громадського бюджету в конкретній школі може мати такі позитивні зміни:

- сприяти розвитку співпраці між учнями та ученицями, вчителями та вчительками, батьками;
- підвищити мотивацію здобувачів освіти до навчання;
- забезпечити рівні права та можливості для всіх дітей;
- розвивати ключові компетентності, такі як підприємливість, фінансова грамотність, інноваційність, громадянські та соціальні навички, в тому числі – навчання впродовж життя;
- допомогти адаптуватися та інтегруватися учням та ученицям з числа внутрішньо переміщених осіб у нові колективи;
- формувати проактивну громадянську позицію та розвивати лідерські якості.

Як запровадити Шкільний громадський бюджет у вашій школі?

КРОК 1:

АДВОКАЦІЙНА РОБОТА З ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

1. Підготовка аргументів:

- Дослідження: зберіть інформацію про успішні приклади ШГБ в інших громадах, підкресліть позитивні результати та користь для громади.
- Аналіз потреб: визначте конкретні потреби вашої школи та громади, які можуть бути вирішені за допомогою ШГБ.

2. Створення коаліції:

- Залучення партнерів: залучіть батьківські комітети, громадські організації, учнівські ради та депутатів місцевих рад до підтримки ініціативи.
- Об'єднання зусиль: формуйте групу підтримки, яка буде допомагати в адвокаційній роботі та лобювати впровадження ШГБ.

3. Зустрічі з представниками місцевого самоврядування:

- Планування зустрічей: організуйте зустрічі з представниками місцевої влади (головою громади, депутатами, начальниками управлінь освіти та фінансів).
- Презентація ідеї: підготуйте презентацію, що включає результати досліджень, конкретні приклади успіху, очікувані результати та потенційні вигоди для громади.
- Обговорення фінансування: розгляньте можливості фінансування ШГБ з місцевого бюджету, обговоріть потенційні інші джерела фінансування та розподіл коштів.

4. Підготовка документів:

- Дослідження: опитайте здобувачів освіти щодо ШГБ в школі: для чого потрібна ця ініціатива, як її потрібно втілювати, хто і як може брати в ній участь.
- Нормативні документи: залучайте представників школи (адміністрацію, вчителів та вчительок), учнівське самоврядування, активних учнів та учениць, представників батьківських комітетів для підготовки «правил гри» – положення про ШГБ школи. Далі передайте свої напрацювання управлінню освіти громади для підготовки проєкту рішення та винесення питання на сесію місцевої ради.
- Лист підтримки: зберіть листи підтримки від ключових партнерів та організацій для надання їх місцевій владі.

5. Комунікація та підтримка:

- Медіа-кампанія: використовуйте місцеві медіа для поширення інформації про ШГБ та його переваги, привертаючи увагу громадськості.
- Публічні заходи: організуйте публічні заходи, такі як відкриті обговорення, конференції та презентації, щоб підвищити обізнаність та підтримку серед населення.

6. Постійний діалог:

- Підтримка контакту: регулярно спілкуйтеся з представниками місцевого самоврядування, інформуйте їх про прогрес та результати ініціативи.
- Моніторинг та звітність: забезпечте прозорість процесу та регулярно звітуйте про результати роботи громаді та місцевій владі.

КРОК 2:

ПІДГОТОВКА

1. Визначення цілей та завдань:

- Чітко визначте цілі ШГБ. Це може бути покращення матеріально-технічної бази школи, підтримка учнівських ініціатив або активізація шкільної спільноти.
- Врахуйте специфіку воєнного стану, можливі обмеження та ризики.

2. Формування робочої групи:

- Створіть робочу групу з представників школи, батьків, та учнів. За необхідності – можна додати представників управління освіти громади.
- Призначте відповідальних осіб за різні етапи реалізації ШГБ.

КРОК 3:

ІНФОРМАЦІЙНА КАМПАНІЯ

1. Проведення інформаційних заходів:

- Організуйте зустрічі з батьками, учнями та ученицями і педагогічним колективом для пояснення мети та процедур ШГБ.
- Використовуйте соціальні мережі, шкільні сайти та місцеві медіа для розповсюдження інформації.

2. Навчальні тренінги:

- Проведіть навчання для учнів та учениць з написання проєктних пропозицій, бюджетування та презентацій.

КРОК 4:

ЗБІР ПРОПОЗИЦІЙ (ПОДАЧА ПРОЄКТІВ)

1. Встановлення критеріїв:

- Визначте критерії, яким повинні відповідати проєкти (актуальність, реалістичність, користь для школи та громади).

2. Оголошення збору пропозицій:

- Визначте терміни подачі пропозицій та спосіб їх подання (онлайн-форма, скриньки для пропозицій у школі, відповідальна особа робочої групи тощо).

КРОК 5:

ОЦІНКА ТА ВІДБІР (АНАЛІЗ ПРОЄКТІВ)

1. Оцінка пропозицій: Робоча група ретельно оцінюватиме подані проєкти учнями та ученицями за встановленими критеріями:

- Проводьте свої засідання публічно з залученням авторів.
- Надайте свої пропозиції щодо подальшого цього проєкту: відправляти на голосування, давати автору час на доопрацювання чи остаточно відхилити. Ретельно оцініть кожну пропозицію за встановленими критеріями.

КРОК 6:

ГОЛОСУВАННЯ

1. Організація голосування:

- Визначте спосіб голосування (онлайн, офлайн, змішаний формат).
- Забезпечте прозорість та чесність голосування.
- Залучайте якомога більше учнів та учениць (зокрема тих, хто з різних причин в цей час не присутні в школі).

2. Підрахунок голосів та оголошення результатів:

- Проведіть підрахунок голосів (якщо голосування офлайн або змішане) чесно та відкрито.
- Оголосіть результати на загальношкільному заході або через офіційні канали.

КРОК 7:

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОЄКТІВ

1. Планування реалізації:

- Розробіть детальний план реалізації кожного проєкту, включаючи строки та відповідальних осіб.

2. Моніторинг та звітність:

- Встановіть механізми моніторингу реалізації проєктів авторами проєктів (авторський нагляд).
- Регулярно звітуйте про стан виконання проєктів перед громадою.

КРОК 8:

ПІДСУМОВУВАННЯ

1. Оцінка ефективності:

- Проаналізуйте результати реалізації ШГБ, враховуючи досягнення цілей та виконання завдань.

2. Збір зворотного зв'язку:

- Організуйте зустрічі або анкетування для отримання зворотного зв'язку від учасників і учасниць.

3. Поширення досвіду:

- Поширте успішні практики та досвід серед інших шкіл та громад.

Як організувати голосування в умовах воєнного стану та блекаутів

Голосування за проекти ШГБ має велику значущість для залучення дітей та молоді. Участь у голосуванні розвиває в них почуття відповідальності та здатність ухвалювати рішення важливі для їхньої спільноти. Це стимулює креативність і критичне мислення, оскільки учні та учениці мають можливість підтримувати ідеї, що покращують шкільне середовище.

Через постійні сигнали повітряної тривоги та відключення електроенергії складно організувати та провести голосування за проекти Шкільного громадського бюджету в паперовому вигляді. Одним з можливих альтернативних варіантів – є організація електронного голосування (онлайн голосування).

Переваги онлайн голосування:

1. **Безпека.** Онлайн голосування дозволяє уникнути фізичних зібрань, що є особливо важливим в умовах воєнного стану, коли безпека є пріоритетом.
2. **Доступність.** Цей формат забезпечує участь усіх учасників незалежно від їхнього місця перебування. Навіть ті, хто навчається за сімейною формою, хворіє або перебуває в інших регіонах, можуть голосувати.
3. **Зручність.** Учні та учениці можуть брати участь у голосуванні в зручний для них час, що підвищує рівень залученості.
4. **Простота.** Кожному учню або учениці не потрібно реєструватись на онлайн платформі.
5. **Прозорість і підзвітність.** Онлайн платформи можуть забезпечити чіткий і прозорий процес голосування, що знижує ризик фальсифікацій і підвищує довіру до результатів.
6. **Економія часу і ресурсів.** Онлайн голосування зменшує потребу в фізичних ресурсах і організаційних зусиллях, що робить процес більш ефективним.
7. **Підтримка безперервності.** Навіть у складних умовах, таких як воєнний стан, онлайн платформи дозволяють продовжувати важливі демократичні процеси без перерв.

Наразі зараз працює єдина електронна платформа для голосування за проекти Шкільного громадського бюджету – Платформа e-DEM (<https://e-dem.ua/>).

Платформа e-DEM – це майданчик, який об'єднує найбільш затребувані інструменти електронної демократії в Україні:

- Громадський бюджет.
- Місцеві петиції.
- Відкрита громада.
- Консультації з громадськістю.
- Шкільний громадський бюджет.

Досвід впровадження ШГБ в проєкті

У березні 2024 року у Зеленогірській громаді відбулася установча зустріч з заступницею селищного голови, спеціалістками Відділу освіти, культури, молоді та спорту та адміністрацією ліцею щодо можливості впровадження ШГБ. Основними тезами зустрічі були: презентація міжнародного та українського досвіду, важливість ШГБ для учнівської молоді, школи та громади в цілому.

У межах проєкту провели дослідження і запитали учнів та учениць, адміністрацію обраних закладів освіти й батьківські комітети щодо необхідності ШГБ та різних аспектів його впровадження. У Зеленогірському ліцеї 59 людей заповнили анкету, з яких 22% – учні та учениці закладу. У Доброславській громаді для ШГБ обрали Кремидівський ЗЗСО. Анкету заповнило 73 людини, з яких майже 55% – учні та учениці закладу.

Для напрацювання Положення про ШГБ провели низку заходів в школах. Працювали над такими темами:

- участь дітей в процесі ШГБ;
- основні поняття та етапи впровадження;
- проєктний менеджмент;
- роль дорослих в процесі ШГБ;
- прозорість та відкритість процесу.

Проміжним результатом спільної роботи адміністрації, учнів та учениць освітніх закладів стали розроблені Положення про ШГБ в Зеленогірській та Доброславській громадах. За підтримки Фондації ПАУСІ для впровадження ШГБ в Зеленогірському ліцеї та Кремидівській ЗЗСО створили Конкурсні комісії, учасниками і учасницями яких стали учні та учениці, вчителі, представники/ці адміністрації навчальних закладів та батьківських комітетів. Наступні кроки з впровадження ШГБ відбуватимуться вже восени, коли коли розпочнеться наступний навчальний рік.

Міжнародний досвід впровадження Шкільного громадського бюджету

ПАРИЖ (ФРАНЦІЯ)

У 2016 році Budget participatif des collèges як складова загальноміського Громадського бюджету був запроваджений для початкових та середніх шкіл. До 2019 року понад 90% початкових та середніх шкіл Парижа взяли участь у цьому процесі. Це дало можливість понад 70 000 дітям розподіляти 4 млн євро шляхом обрання проєктів для своєї школи.

Дітям на розсуд дають чотири теми, з яких після дискусій й голосування учнів та учениць обирається одна на поточний рік.

Тематичні групи ШГБ Парижу:

1. Школа як місце експериментування.
2. Школа 2.0.
3. Школа як спортивний майданчик.
4. Школа приємних вражень.

Кожна школа обирає одну тему з переліку, а учні і учениці голосують за конкретні проекти з-поміж запропонованих школою в цій темі. Процеси голосування різняться між школами: деякі дозволяють голосувати цілим класам, інші — індивідуально.

Участь шкіл у ШГБ є добровільною. Проект, що отримав найбільшу кількість голосів, надсилається до міської адміністрації Парижа для перевірки, затвердження та подальшого впровадження.

КАШКАЙШ (ПОРТУГАЛІЯ)

Ініціатива в школах цього міста на березі Атлантичного океану почала реалізовуватись у 2016 році, коли 4 пілотні школи розпочали впроваджувати **Cascais Youth Participatory Budget**. У наступному році ініціатива була розширена до 14 шкіл.

Кожна школа отримує бюджет у розмірі 10 000 євро на реалізацію власних обраних ідей. Можна запропонувати проекти вартістю до 2500 євро, які реалізуюватимуть у школі протягом цього року.

Крім того, учні та учениці можуть запропонувати проекти вартістю до 300 000 євро. Такі пропозиції, за які проголосували діти цієї школи, переходять безпосередньо на етап технічного аналізу загальноміського Громадського бюджету Кашкайша. За останні роки було відібрано три таких проекти:

- цифрові автобусні зупинки (з підтримкою WI-FI та розетками для зарядки від сонячних батарей);
- створення «соціальних лавок», де молоді люди могли збиратися разом, а також заряджати свої пристрої;
- фестиваль молодіжного кіно.

Цей проект має сильну педагогічну складову, яка заохочує молодь бути активними учасниками та творцями процесу. Для кожного з етапів було розроблено план з підготовки, реалізації та подальших дій — конкретні заходи, спрямовані на залучення молоді до керівних ролей.

ВАРШАВА (ПОЛЬЩА)

У 2018 році розпочався проєкт – **Szkolny Budżet Partycypacyjny**. У пілотному році залучено було вісім шкіл столиці Польщі.

Основним завданням було розробити правила шкільного бюджету за моделлю участі. У кожній школі створили робочі групи, які склалися з учнів та учениць, вчителів та вчительок, керівництва та батьків школи. Команди за підтримки менторів контролювали процес у школі: розробляли кошториси, узгоджували їх з дітьми, перевіряли подані проєкти та організовували голосування. У школах з учнями та ученицями проходили майстер-класи з генерації ідей для бюджету. У кожній школі йшли дебати щодо створених проєктів. Потім робочі групи школи перевіряли проєкти та проводили голосування.

Міська влада Варшави надала школам фінансову підтримку в розмірі 4000 злотих для реалізації проєктів-переможців. У результаті було створено 93 проєкти, які потім були перевірені робочими колективами. 70% учнів усіх шкіл взяли участь у голосуванні, якому передувала коротка промоційна кампанія. У підсумку в усіх школах було відібрано 15 проєктів.

Досвід інших громад України

Шкільний громадський бюджет крокує Україною вже не один рік. Одні громади були першопрохідцями ШГБ в Україні, але через різні фактори призупинили процес, інші – «запустилися» вже під час воєнного стану. Наразі, в Україні до 20 громад запроваджують ШГБ. Серед них хочеться представити два цікаві кейси Кам'янська міська громада та Чорноморська селищна громада, які значно відрізняються від інших.

КАМ'ЯНСЬКА МІСЬКА ГРОМАДА (ДНІПРОПЕТРОВСЬКА ОБЛАСТЬ)

У 2021 році Кам'янська міська громада започаткувала ШГБ як складову загальнономіського громадського бюджету (бюджету участі). В перший рік впровадження виділили 180 тис. гривень та обрали 3 заклади середньої освіти, в яких учні й учениці подали 15 проєктів. За підсумками голосування, в якому взяли участь 882 дітей, обрали 6 переможців. Через повномасштабне вторгнення в Україну реалізацію проєктів-переможців відклали.

У 2023 році прийнято рішення поновити партиципативні практики в Кам'янській громаді. Для цього внесли зміни в нормативні документи: Положення та Координаційну раду. Заходи ШГБ у 2023 році розпочалися в листопаді та завершилися голосуванням у квітні 2024 року. Участь взяли усі 39 заклади середньої освіти громади.

Діти подали 172 проєкти, з яких було обрано 80. Для реалізації цих проєктів було виділено майже 2,3 млн гривень. Наразі відбувається реалізація проєктів.

ЧОРНОМОРСЬКА СЕЛИЩНА ГРОМАДА (ОДЕСЬКА ОБЛАСТЬ)

Громада розпочала підготовку до запровадження ШГБ у 2023 році: пройшли навчання та ухвалили Положення. Особливістю запровадження ШГБ в громаді є те, що в кожному закладі середньої освіти створюється Конкурсна комісія та Учнівська група.

Конкурсна комісія – це робоча група, яка призначається директором закладу середньої освіти на період реалізації шкільного громадського бюджету. Члени комісії (адміністрація закладу, педагоги, учні й учениці і представники батьківських комітетів) організують та координують основні заходи та завдання ШГБ. Учнівська група – це група учнів/учениць 6-10 класів, яка координується Конкурсною комісією та є допоміжним органом для організації та проведення ШГБ.

В пілотному ШГБ взяли усі заклади середньої освіти громади: Чорноморський ліцей та Гвардійська гімназія. На кожен заклад виділили по 75 тис. гривень. Учні та учениці старших класів подали 15 проєктів. Проголосували 294 дітей. Визнали переможцями – 4 проєкти. Влітку усі проєкти мають реалізуватися.

Учні та учениці, вчительки та адміністрація Зеленогірського ліцею працюють спільно над розробкою Положення про шкільний громадський бюджет

Посилання на корисні матеріали:

- Презентація «Шкільний громадський бюджет: на шляху до впровадження»
- Результати опитування: Шкільний Громадський Бюджет в Доброславській громаді: хто? коли? навіщо?
- Результати опитування учасників освітнього процесу Зеленогірського ліцею щодо основних аспектів та особливостей проведення Шкільного громадського бюджету
- Проекти Положення про шкільний громадський бюджет у громадах проєкту (Доброславська, Зеленогірська громади)

Завантажити всі ці матеріали можна за посиланням.³⁸

38 https://drive.google.com/drive/folders/1w0kMVVOhaGMKVTx4HtznPJm2aNslJ_yd

Замість висновків. Сторінка вдячності

Зібравши та представивши наш досвід залучення молодих людей у громадах Одеської та Кіровоградської областей у межах реалізації проєкту «Активна молодь – запорука розвитку громади», ми прагнули вас надихнути. Ми хочемо показати, що застосування інструментів громадської участі до ключових аспектів місцевої молодіжної політики – це не складно і досить реально, навіть для громад з невеликим досвідом. Ми намагалися чітко і покроково пояснити, як ефективно розбудовувати відносини молодих людей з органами місцевого самоврядування та громадянським суспільством, щоб у результаті – від цієї взаємодії виграли всі.

Цей посібник може бути корисним:

- **для молоді, яка хоче підвищити свій рівень знань щодо інструментів участі**

Приклади добрих практик, покрокові інструкції застосування інструментів участі, відгуки наших учасників і учасниць, сподіваємося, надихнуть молодих людей спробувати долучитися до громадського життя або посилити свою участь в ухваленні рішень на рівні громади.

- **молодіжним лідерам та лідеркам у громадах для активізації та залучення молоді**

Поради експертів, додаткові матеріали, контакти вітчизняних та іноземних організацій, посилання на законодавство та онлайн джерела – стануть помічними для вашої професійної діяльності в громадах.

- **представникам/цям місцевої влади, молодіжним працівникам/цям для планування роботи з молоддю у громадах**

Структурований виклад алгоритмів створення та функціонування молодіжних рад, молодіжних просторів та центрів, ідеї для молодіжних проєктів – стануть поштовхом для відродження молодіжної роботи та молодіжної політики в ваших громадах.

- **представникам/цям громадських організаціям під час розробки проєктів спрямованих на розвиток інструментів участі**

Проєктні розробки, методичні напрацювання, плани та програми зустрічей можуть надихнути вас повторити наш досвід, знайти місце для вдосконалення та зрештою зробити свій внесок у залучення молодих людей до процесів ухвалення рішень в Україні.

У своїй діяльності ми прагнемо надавати допомогу або впливати на процеси з мінімальним втручанням, щоб забезпечити природний розвиток подій та підтримати автономію суб'єктів. Цей принцип ефективний у ситуаціях, де важливо зберегти самостійність суб'єктів та забезпечити їхню активну участь у процесі змін. Ми відкрито ставимось до будь-якої точки зору та вважаємо, що кожен голос важливий, саме з цієї позиції ми не будемо робити висновки, як того потребує формат посібника. Ми віддаємо вам цю компетенцію – зробити власний висновок. Натомість, використаємо заключну частину для висловлення подяки всім, хто був залучений до проєкту.

Ми вдячні нашим громадам-учасницям, їхнім керівникам за те, що вони не вагаючись підписали з Фондацією Меморандуми про співпрацю ще на стадії задуму проєкту. І ми вдячні «амбасадорам», нашим найактивнішим учасникам та учасницям, які були з нами майже на кожному проєктному заході впродовж цього року. Без вашої підтримки, мотивації та щирого прагнення позитивних змін у своїх громадах цей

проект би не відбувся у тому вигляді, яким його було задумано. Спільні наміри, які було засвідчено Меморандумом про співпрацю між Вашою громадою та Фундацією у квітні 2023 року, посилили взаємодію молодих людей з громадянським суспільством та з місцевою владою, поглибили їхню обізнаність щодо інструментів громадської участі та поліпшили навички їх застосування:

Доброславській громаді³⁹ та особисто голові **Прокопечко** Людмилі; **Матяр** Ірині – начальниці Відділу культури, туризму, молоді та спорту; **Басенко** Віолеті та **Трегубенко** Олександрю – спеціалістам Відділу культури, туризму, молоді та спорту; – **Власенко** Денису – молодіжному працівнику (до червня 2024 р.); **Чеботарьовій** Ользі – старості Трояннівського округу; **Валакітій** Тетяні – директорці Трояннівського будинку культури; **Атанасовій** Єлизаветі, **Громлюку** Давиду та **Назаренку** Віктору та іншим учням та ученицям Трояннівського ЗЗСО; **Поповій** Софії, **Федюк** Анастасії, **Осадчому** Герману та іншим учням та ученицям Ониськівської гімназії; **Марченко** Аллі – директорці Кремидівського ЗЗСО та всім вчителям, які увійшли до складу ініціативної групи з впровадження ШГБ, **Жайворонок** Катерині, **Лідяєвій** Соні, **Шуліці** Дар'ї та іншим учням та ученицям Кремидівського ЗЗСО, **Деревенській** Марині представниці батьківського комітету Кремидівського ЗЗСО.

Зеленогірській громаді⁴⁰ та особисто голові **Калкатіну** Володимирю; **Єпур** Наталії – заступниці селищного голови; **Олійник** Олені – директорці Зеленогірського ліцею; **Солонар** Ганні – заступниці директорки Зеленогірського ліцею з виховної роботи, **Красіловській** Ганні та всім вчителям Зеленогірського ліцею, які увійшли до складу ініціативної групи з впровадження ШГБ; **Стратієвській** Ілоні, **Фрунзе** Наталії, **Хабічевій** Анні, **Буйвол** Софії, **Березянському** Олександрю та іншим учням та ученицям Зеленогірського ліцею; **Мельніченко** Вірі – директорці Центру культури та дозвілля; **Заболотній** Анні – художній керівниці Центру культури та дозвілля; **Ляпіній** Тетяні – організаторці дозвіллевої діяльності та керівниці громадської організації «Тепло наших сердець»; **Ляпіну** Владиславу – молодіжному працівнику; **Гінкул** Ірині – бухгалтерці Відділу освіти, культури, молоді та спорту; **Гінкул** Тетяні – педагогу-організатору Ясенівського ліцею; **Долоці** Яні – вчительці Ясенівського ліцею; **Барановій** Вікторії, **Московчук** Тетяні, **Єпуру** Максиму та іншим учням та ученицям Ясенівського ліцею; **Довганюк** Юлії – соціальному педагогу Гвоздавського ліцею; **Карагаш** Вікторії – практичному психологу Гвоздавського ліцею; **Кучерук** Тетяні – асистентці вчителя інклюзивної групи Познанського ліцею.

Кетрисанівській громаді⁴¹ та особисто голові **Поліщук** Віктору, **Гурдишу** Дмитру – першому заступнику сільського голови, **Олексієнко** Людмилі – секретарю сільської ради, **Свердленко** Дар'ї – головній спеціалістці Відділу культури, туризму, сім'ї, молоді та спорту Кетрисанівської сільської ради та голові ГО МГО «Молодь Кетрисанівщини», **Мусієнко** Наталії – представниці Обласної молодіжної ради, заступниці голови ГО МГО «Молодь Кетрисанівщини», **Арабовій** Галині та **Демяненко** Яні – вчителям КЗ «Чарівнянський ліцей» та представницям ініціативної групи зі створення молодіжного простору в с.Чарівному, представницям оновленого складу Молодіжної ради Кетрисанівської громади, **Тулуб** Інні – художній керівниці Олексіївського СБК та голові ініціативної групи зі створення молодіжного простору в с.Олексіївка та іншим членам цієї ініціативної групи, **Холодовській** Наталії – художній керівниці філії «Витязівський СБК» Кетрисанівської сільської ради, голові ініціативної групи по реорганізації Молодіжної ради Кетрисанівської сільської ради, представниці оновленого складу Молодіжної ради, **Бівол** Анастасії, **Зленку** Владиславу, **Попейчуку**

39 *Доброславська громада*. URL: <https://dobroslavsrif-gromada.gov.ua/>

40 *Зеленогірська громада*. URL: <https://zelenogirska-gromada.gov.ua/>

41 *Кетрисанівська громада*. URL: <https://ketrysanivska-gromada.gov.ua/>

Олександрю – представникам оновленого складу Молодіжної ради Кетрисанівської сільської ради та іншим представникам/цям Молодіжної ради, окрема подяка старостам старостинських округів за допомогу в організації зустрічей та підвозі учасників.

Онуфріївській громаді⁴² та особисто голові **Березі** Віталію; **Балим** Світлані – керівниці Відділу культури, туризму, молоді та спорту Онуфріївської селищної ради; **Сокуренко-Петровій** Аліні – голові Молодіжної ради при Онуфріївській селищній раді та керівниці ДГО «Сайфа», **Чорному** Станіславу – заступнику голови Молодіжної ради, **Журавлю** Сергію – представнику Молодіжної ради та голові ініціативної групи зі створення Молодіжного простору в с.Куцеволівка, **Іванченку** Сергію – голові ініціативної групи зі створення Молодіжного простору в с.Успенка, **Орел** Поліні – представниці ініціативної групи зі створення Молодіжного простору в с.Успенка, **Лисенко** Яні – керівниці Павлиського БКФ, голові ініціативної групи зі створення Молодіжного простору в сел.Павлиш; **Цилюрику** Владиславу – керівнику драматичного гуртка та представнику ініціативної групи зі створення Молодіжного простору в сел.Павлиш, всім іншим представникам/цям ініціативних груп зі створення Молодіжних просторів в сел.Павлиш, с.Успенка, с.Куцеволівка Онуфріївської громади та представникам/цям Молодіжної ради Онуфріївської селищної ради та активній молоді громади.

Устинівській громаді⁴³ та особисто голові **Пенькову** Ігорю, **Сівовій** Наталії – заступниці селищного голови, **Омельченко** Любові – секретарю Устинівської селищної ради, **Кам'яній** Ірині – керівниці Відділу освіти, сім'ї, молоді та спорту Устинівської селищної ради, **Заїці** Олександрю – голові Молодіжної ради та голові ініціативної групи зі створення Молодіжного простору в сел.Устинівка, **Мудраку** Сергію – головному спеціалісту Відділу освіти, сім'ї, молоді, спорту та члену ініціативної групи зі створення Молодіжного простору в сел.Устинівка, **Постригань** Ірині – бібліотекарці Новоігорівської бібліотеки Устинівської селищної ради та голові ініціативної групи зі створення молодіжного простору в с.Новоігорівка, **Пітель** Анастасії – діловоду Новоігорівського старостату та представниці ініціативної групи зі створення молодіжного простору в с.Новоігорівці та іншим членам ініціативної групи, та окрема подяка старостам старостинських округів за допомогу в організації зустрічей та підвозі учасників.

Шабівській громаді⁴⁴ та особисто голові **Павленку** Павлу; **Смоглій** Ірині – в.о. заступника сільського голови з питань діяльності виконавчих органів, начальниці Управління освіти, культури, молоді та спорту; **Скалозуб** Лілії – керуючій справами виконавчого комітету; **Цихмістренку** Олександрю – помічнику сільського голови; **Паук** Ользі – головній спеціалістці з інформаційної діяльності та взаємодії з громадськістю; **Опрі** Марині – головній спеціалістці служби у справах дітей; **Петрович** Катерині – координаторці Активних парків; **Богаченко** Вікторії, Волощук Ользі, **Прокопенко** Дар'ї, **Нестеренко** Софії, **Кимличенку** Денису, **Чернокульській** Анні, **Акимовій** Юлії, **Артемчуку** Олександрю та іншим учням та ученицям Шабівського ЗЗСО; **Мангул** Христині – вчителю Біленьківської філії опорного Шабівського ЗЗСО; **Ніколайчуку** Владиславу – вчителю Адамівського ЗЗСО; **Лаврьоновій** Олені директорці КЗ «Центр культури та дозвілля»; **Волковій** Яні – організаторці культурно-дозвілдової діяльності.

42 Онуфріївська громада. URL: <https://onufriivska-gromada.gov.ua/>

43 Устинівська громада. URL: <https://ustynivka-gromada.gov.ua/>

44 Шабівська громада. URL: <https://shabivska-gromada.gov.ua/>

Ми вдячні ширій підтримці американського народу через проєкт «Демократичне врядування у Східній Україні», що фінансується Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) та особисто команді Ukraine DG-East, яка надавала вчасну та всебічну підтримку організаторам проєкту в процесі його реалізації. Іван **Мукомел**, Валентина **Литвин**, Анна **Савчинська**, Юлія **Пікалова**, Світлана **Петрачкова**, Віталій **Чумак** – дякуємо вам за довіру та партнерство, за цінні поради, які допомогли нам зробити цей проєкт ще кращим та ефективнішим.

Ми також хочемо розділити результати цього проєкту з нашими партнерами та співорганізаторами зустрічей з обміну досвідом, навчальних візитів, регіональних партнерів.

Асоціація молодіжних рад України⁴⁵ – дякуємо за залученість в темі, в якій краще вас не знайти – розбудові спроможних та ефективних молодіжних рад. Володимир **Сонько**, Леся **Голояд**, Максим **Бондаренко**, Юлія **Алексєєнко**, сподіваємось побачити молодіжні ради наших громад-учасниць в вашій підтримуючій мережі.

Дякуємо за міжнародний досвід та цілі, до яких хочеться прагнути, нашим польським колегам: Магдалені **Гнип-Щогоцкій**, заступниці директора Бюро громадської партиципації зі справ рівного трактування і консультацій громадських в Раді міста Люблін та координаторки мережі «Простори молодих» та молодіжного центру «Hej-Przeowiaaków 11» в м.Люблін; Міхалу **Ольшовому**, голові правління Фондації «Інститут суспільної активізації і розвитку» (Fundacja IARS⁴⁶), лідеру молодіжного простору «Prusa 2» у м.Люблін; Тимотеушу **Войні**, заступнику голови правління Фондації «Добрих справ»⁴⁷ (Fundacja Dobrych Pomysłów) та Наталії **Диях**, координаторці молодіжного простору «Пункт культури» в м.Люблін; Кінзі **Вчісел**, керівниці Молодіжної ради міста Люблін та Марцелі **Вожняку**, речнику молодіжної ради міста Лодзь; Александрі **Кулик**, керівниці Фондації Sempre a Frente⁴⁸, Беаті **Ліпській**, керівниці Фондації Inside Out⁴⁹, Александрі Божецкій, керівниці Фондації Strefa Dorastania⁵⁰, Дереку **Фігурі**, голові правління Фондації Teatrikon – <https://teatrikon.pl/>⁵¹

Особлива подяка Агаті **Холевій**, головній спеціалістці Управління соціальної участі при мерії Любліна, координаторці партисипативної діяльності та освітніх заходів у робочій групі Європейської молодіжної столиці 2023 за допомогу в організації онлайн візитів до міста Люблін.

Не менш вражаючим досвідом поділилися наші українські колеги – Корюківський міський молодіжний центр «Куб»⁵² та його директор Володимир **Онищук**; Кременчуцький інформаційно-просвітницький центр «Європейський клуб»⁵³ та Леся **Мусієнко**; Молодіжний центр ініціатив села Анисів, Чернігівської області та

45 Українська Асоціація Молодіжних Рад. *Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/ukrainianyouthcouncils> (дата звернення: 14.07.2024).

46 Strona Główna – Fundacja «Instytut Aktywizacji i Rozwoju Społecznego». *Fundacja «Instytut Aktywizacji i Rozwoju Społecznego»*. URL: <https://iairs.pl/> (дата звернення: 13.07.2024).

47 Fundacja Dobrych Pomysłów – Sprawdź nasze inicjatywy!. *Fundacja Dobrych Pomysłów – Sprawdź nasze inicjatywy!*. URL: <https://dobrychpomyslow.pl/> (дата звернення: 14.07.2024).

48 Fundacja Sempre a Frente. URL: <https://sempre.org.pl/> (дата звернення: 13.07.2024).

49 Fundacja INSIDEOUT |. *Fundacja INSIDEOUT |*. URL: <https://fundacjainsideout.pl/> (дата звернення: 13.07.2024).

50 Strona główna – Fundacja Strefa Dorastania. *Fundacja Strefa Dorastania – Jesteśmy tam, gdzie nas potrzebują*. URL: <https://strefadorastania.pl/> (дата звернення: 13.07.2024).

51 Fundacja Sempre a Frente. URL: <https://sempre.org.pl/> (дата звернення: 13.07.2024).

52 Корюківський молодіжний центр «КУБ». *Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/kor.mc.kub> (дата звернення: 14.07.2024).

53 Простір ідей – Європейський клуб. *Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/ProstirIdej> (дата звернення: 14.07.2024).

його адміністраторка Катерина **Авдєєнко**, яка запам'яталась нашим учасникам своїм надихаючим гаслом «Міні-проєкт = макромрії» – ваш досвід «рівний рівному» особливо цінний, адже саме його з легкістю можуть використати учасники з цільових громад.

Наші співорганізатори візитів з обміну досвідом у м.Одесі, м.Чорноморськ – Марія **Чілій** та команда громадської організації «Український національний центр»; Ольга **Сагайдак** – координаторка молодіжного простору «VibeHUB», менторка програм Upshift та «Імпульс»; співзасновники Чорноморського Молодіжного простору Chodvizh⁵⁴ – Марія **Охват**, фахівчиня з питань молоді Освітнього Молодіжного Центру м. Чорноморськ ЯНГ, адміністраторка ОЦДД Змістовно від БО БФ Польській Дім⁵⁵ та Володимир **Сліпець**, завідувач Бурлачобалківського клубу Відділу культури Чорноморської міської ради, молодший адміністратор Освітнього Молодіжного Центру м. Чорноморськ ЯНГ.

Нашим співорганізаторам візитів з обміну досвідом у м.Кропивницький та м.Олександрія: Андрію **Щетині** – начальнику Управління молоді та спорту Кіровоградської ОВА, Катерині **Колтуновій** – заступниці начальника Кіровоградської ОВА, Владиславу **Волошину** – начальнику Відділу молодіжної політики та національно-патріотичного виховання Управління молоді та спорту Кіровоградської ОВА, Аміні **Козин** – головному спеціалісту Відділу молодіжної політики та національно-патріотичного виховання Управління молоді та спорту Кіровоградської ОВА, представникам ГО «Слов'янський культурний центр «Задзеркалля», команді молодіжного центру «КОМА», ГО «Стратегія майбутнього», представникам ГО «Молодіжний центр Кіровоградської області», етнолабораторії «Баба Єлька», команді молодіжного хабу «Нарру Hub», заступниці начальника Відділу молоді та спорту Олександрійської міської ради Віті **Горенко** та координаторці молодіжного простору «Другий поверх» Аліні **Касьяновій** та всій команді молодіжного простору, представникам Молодіжної ради при Олександрійській міській раді.

Дякуємо всім вам за гостинність та теплу атмосферу наших зустрічей!

З повагою,
організаційна команда та експерти/-ки
проєкту «Активна молодь – запорука розвитку громади»

Ксенія **Литвишко**, регіональна координаторка проєкту в Кіровоградській області

Катерина **Галкіна**, регіональна координаторка проєкту в Одеській області

Олег **Овчаренко**, член виконавчого комітету Фондації ПАУСІ, експерт з соціальної згуртованості та залучення громад, фасилітатор діалогів, учасник Спільноти практиків діалогу України

Анжела **Старовойтова**, експертка з соціальної згуртованості та залучення громад, фасилітаторка діалогів, учасниця Спільноти практиків діалогу України, тренерка з ненасильницького спілкування МГО «Основи свободи»

Ольга **Палькова-Свірчевська**, експертка з інструментів партисипації та згуртування громад, фасилітаторка діалогів

54 МО «Чорноморський Молодіжний Простір Chodvizh». *Facebook*.
URL: <https://www.facebook.com/chodvizh> (дата звернення: 14.07.2024).

55 Благодійна Організація «Благодійний Фонд «Польський Дім». *Facebook*.
URL: <https://www.facebook.com/ngo.polish.house> (дата звернення: 14.07.2024).

Світлана **Гаращенко**, експертка з гендерних питань та соціальної інклюзивності

Наталія **Винниченко**, д.е.н., професор кафедри бухгалтерського обліку та оподаткування ННІ БІЕМ Сумського державного університету, експерт з місцевого економічного розвитку

Євген **Перевезенцев**, експерт з громадської участі, місцевого розвитку та залучення молоді

Максим **Бондаренко**, голова Молодіжної ради при Сумській ОДА, член Правління Української асоціації молодіжних рад, супровід та підтримка по створенню та реновації молодіжних рад

Юлія **Алексєєнко**, заступниця голови Білоцерківської молодіжної ради, радниця Голови Української асоціації молодіжних рад з питань мережування, супровід та підтримка по створенню та реновації молодіжних рад

